

OSLO
TINGRETT

NORGES DOMSTOLER

Analyse av U18-saker

avsagt i Oslo tingrett i 2021

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
Oppsummering av de viktigste funnene	2
Oslo tingrett – antall saker	3
Metoden brukt i undersøkelsen.....	4
Lovbruddene	4
Ulike typer lovbrudd.....	4
Hva viser undersøkelsen.....	5
Nærmere om hva sakene gjaldt	6
Bruk av våpen	7
Hvem er de tiltalte.....	7
Antall tiltalte.....	7
Hvor kommer de tiltalte fra i Oslo.....	7
Er ungdommen kjent av barnevernet	8
Hvem begår ungdom kriminalitet sammen med?	8
Alder på tiltalte på domstidspunktet	10
Tidligere straffet	10
Straffeloven § 82 – fellesdom, tilleggsdom	11
Har ungdommene rus-utfordringer	12
Dommene	12
Hva slags reaksjoner i dømmes?	12
Frifinnelser.....	13
Egnethetsvurdering	14
Hva er førende for straffutmålingen?	15
«Hull» i lovverket.....	17
Hvordan utformes aldersfradraget i dommene?	19
Idømmes andre reaksjoner enn straff?	19
Oppreisning og erstatning	20
Varetektsfradrag: Hvor mange ungdommer hadde vært pågrepet etter straffeprosessloven i forbindelse med det straffbare forholdet?	21
Blir dommen anonymisert før publisering	22
Hvem er de fornærmede i sakene.....	23
Mindreårige vitner i sakene	23
Forsvarerne	24

Bistandsadvokat	24
Påtalemyndigheten	26
Hvilken påtalejurist har ført saken	26
Tidsbruken i sakene	28
Tidsbruken totalt fra det siste straffbare forholdet er begått til det foreligger dom i saken i første instans	28
Berammelser av U18-fristsaker og fristoverskridelsesgrunner	28
Grunner for fristoverskridelse	30
Tidsbruk hos kriminalomsorgen for å utarbeide PUM (Personundersøkelse for ungdom)	34
Tidsbruk knyttet til forkynning av dom	35
Kvaliteten på domstolsbehandlingen	36
Spesialisering av sakene?	37

Innledning

Denne undersøkelsen tar for seg alle dommer avsagt i Oslo tingrett i 2021, i straffesaker der tiltalte var under 18 år på gjerningstidspunktet (U18-saker).

Undersøkelsen er gjennomført av tingrettsdommer Åsa Bech i hennes studiepermisjon. Bech har bakgrunn som forsvarer og aktor, før hun startet i domstolen i 2013. Saksbehandler Nemanja Resanovic, som har bachelor i rettsvitenskap, har bistått i undersøkelsen.

I 2019 ble det foretatt en tilsvarende undersøkelse, men i mindre format. Undersøkelsen er ikke ment å være en forskningsrapport i tradisjonell forstand, med de faglige krav som stilles til slike. Undersøkelsen er foretatt for å få mer detaljkunnskap om den særlige sakstypen U18-saker er, og hvordan sakene kan behandles enda bedre i fremtiden i domstolen.

Oppsummering av de viktigste funnene

Ungdom begår i stor grad like former for kriminalitet. Typen lovbrudd varierer mindre enn for voksne domfelte. To typetilfeller av straffbare handlinger skiller seg ut som de mest vanlige:

Den ene er hovedkategorien er ran begått av flere gutter med minoritetsbakgrunn mot en eller to etniske norske gutter, hvor de tiltalte og fornærmede er omtrent på samme alder. Ransutbyttet er dyre ytterjakker/klær, belter og airpods. Gjerningssted er i eller ved offentlig transport, etter kl. 18.00. Noen ganger trues det med kniv eller machete.

Den andre hovedkategorien er vold/hevnhandlinger begått mellom jevnaldrende gutter med minoritetsbakgrunn, også her er det ofte flere involvert i den straffbare handlingen. Gjerningssted er i de involvertes nærmiljø. Ofte er kniv eller machete involvert i handlingene.

I rundt halvparten av sakene er det to eller flere involvert i den straffbare handlingen.

Mange ungdommer har sittet pågrepet i inntil 1 døgn. Svært få har vært varetektsfengslet.

Mange av de eldste ungdommene i undersøkelsen er straffet tidligere (fra 17 år til 17 år og 11 måneder på gjerningstidspunktet).

Noen få ungdommer er veldig aktive, og har møtt i flere hovedforhandlinger i løpet av året. Straffegjennomføring av tidligere dom er avbrutt pga. nye lovbrudd.

Det tar for lang tid fra det straffbare forholdet er begått til dommen er avsagt og til straffegjennomføringen er i gang. Mange ungdommer begår ny kriminalitet mens de venter på å komme i gang med straffegjennomføring, eller er i starten av straffegjennomføringen.

Når saker blir berammet etter 6-ukers fristen i § 275 annet ledd, så skyldes det ikke domstolens kapasitet, men de andre aktørene.

Tre påtalejurister i OPD aktorerte nesten 60 % av sakene. De jobbet på GDE Øst/Sentrum.

Retten følger nesten alltid aktors påstand om reaksjonstype.

Det nedlegges sjelden påstand om oppreisning til ransutsatte, det avhenger av hvilken aktor som har saken.

Det nevnes nesten aldri i dommen om ungdommen har rusproblemer.

Det bør oppnevnes bistandsadvokat i noen flere ran og kroppsskadesaker for å ivareta unge fornærmede bedre.

De fleste dommere har kjennskap til Oslo tingretts U18-veileder og følger den i behandlingen av sakene.

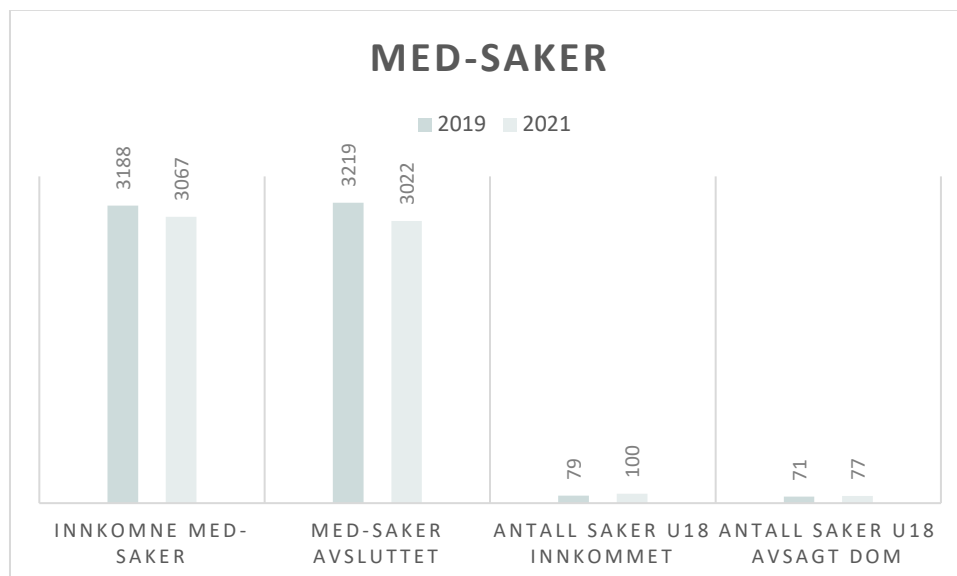
Kvaliteten i dommene er jevnt over gode, og har blitt bedre siden forrige undersøkelse.

For mange dommer er ikke offentliggjort i anonymisert form.

Dommerne må bli flinkere til å innkalle foreldre til forkynning av dom.

Oslo tingrett – antall saker

Oslo tingrett er Norges største domstol som behandler flest straffesaker i førsteinstans av alle domstoler i Norge. I 2020 ble det avgjort 14.061 meddommersaker (ordinære straffesaker) i landets tingretter. 3077 av disse ble behandlet i Oslo, dvs. 21,9 % av alle landets saker.

Antallet straffesaker i 2019 og i 2021

I 2019 ble det avsagt 3219 straffedommer i Oslo tingrett, 71 av disse var U18-saker. U18-sakene utgjorde dermed 2,2 % prosent av alle avsagte straffedommer.

I 2021 ble det avsagt dom i 3022 straffesaker i Oslo tingrett, og 77 av disse var U18-saker, dvs. 2,54 %. Den prosentvise andelen av U18-saker har derfor steget, samtidig som det totale antallet straffesaker har sunket.

Undersøkelsen i 2021 har vært grundigere enn i 2019, slik at det ikke alltid er mulig å sammenlikne med undersøkelsen fra 2019.

Selv om antallet U18-saker isolert sett ikke er så høyt, legger disse sakene beslag på en del ekstra ressurser i domstolen. Sakene skal behandles som «frist-saker», og skal berammes innen seks uker etter at de kom inn til retten, jf. strpl § 275 annet ledd. Det må gjøres ekstra mye arbeid fra saksbehandlerkorpsen for å få opp sakene raskt. Sakene innebærer også en del særskilte utfordringer ved gjennomføringen av hovedforhandlingen. Også når det skal skrives dom skiller sakene seg ut, fordi det gjelder særskilte straffutmålingsregler og egne reaksjonsformer for ungdom. Dette innebærer at dommeren må bruke noe mer tid på forberedelser før hovedforhandlingen, samt lengre tid på domskriving enn i en «ordinær» straffesak, hvis saken skal behandles på en god måte. Saksbehandleren som gjør klar rettsboken bør derfor ha denne klar tidligere enn ved en ordinær straffesak.

Metoden brukt i undersøkelsen

Alle U18-dommene med rettsbøker er skrevet ut. Hver avgjørelse med rettsbok har fått et eget skjema der opplysningene om hver sak er samlet inn, deretter er opplysningene analysert i excel. Hvis det mangler relevante opplysninger i dom eller rettsbok så er dommeren på saken kontaktet, eller det er sjekket i det faktiske utdraget i saken, eller aktor er kontaktet.

Lovbruddene

Ulike typer lovbrudd

I undersøkelsen er det foretatt en inndeling av lovbrudd i følgende kategorier:

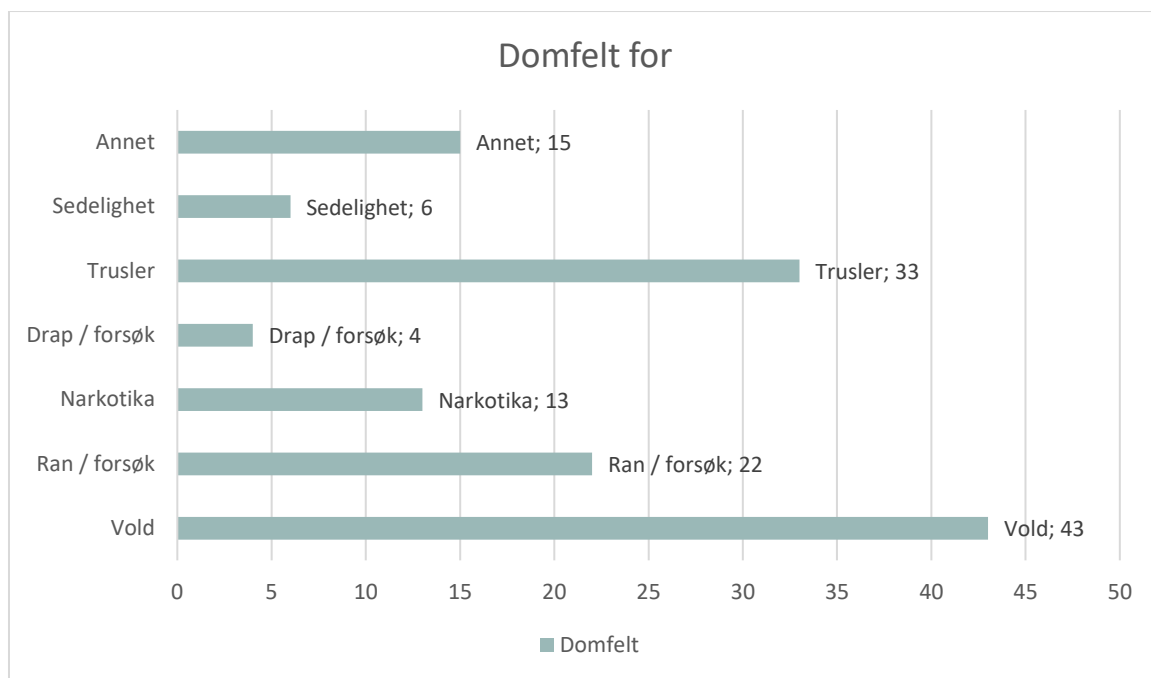
- Vold - kroppskrenkelse strl. § 271, grov kroppskrenkelse strl. § 272, kroppsskade strl. § 273, grov kroppsskade strl. § 274
- Ran - strl. § 327 og strl. § 328
- Trusler - strl. § 263 og strl. § 264
- Drap/forsøk drap, strl. § 275 jf. § 16
- Narkotika, strl. § 231, § 232 og legemiddeloven
- Seksuallovbrudd, - omfatter alle straffebudene i kapittel 26.
- Annet: Alle andre straffebud. Hovedtyngden her ligger på vold og trusler mot politiet og andre yrkesgrupper ungdommer har kontakt med, slik som barnevernansatte, lærere, bussjåfører (jf. strl. § 155), hindring av offentlig tjenestemann (jf. strl. § 156), brudd på politiloven § 5 og motarbeiding av rettsvesenet (strl. § 157).

Der det er begått flere lovbrudd i samme kategori er det ikke registrert flere ganger i statistikken. Selv om det i én sak dømmes for 5 ran og 2 kroppskrenkelser, så vil dette bare gi utslag i statistikken for 1 ran og 1 voldshendelse. 57 rettssaker gjaldt vold og/eller ran. 8 av disse gjelder både ran og vold, men er ikke talt dobbelt.

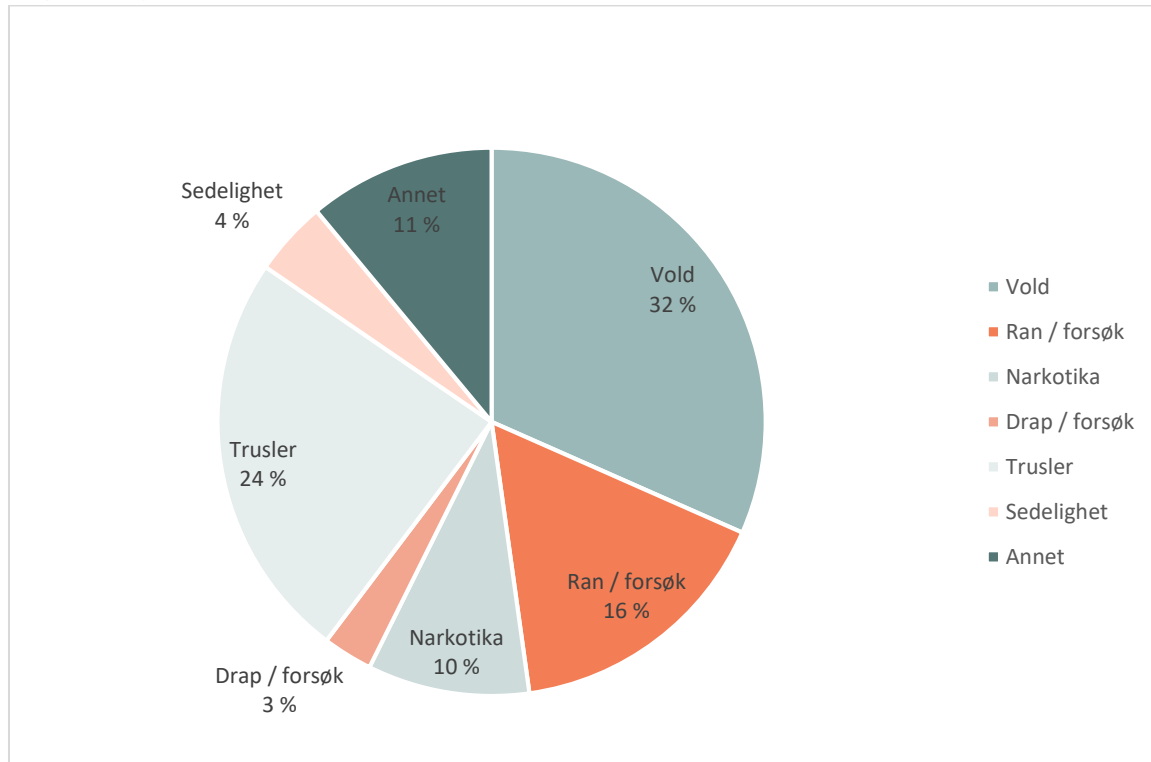
Statistikken må leses med det forbehold at noen av ungdommene dømmes for flere ulike straffbare forhold i én sak. Det gjør at antall lovbrudd er høyere enn antallet saker og antall tiltalte, selv om hver kategori bare telles en gang.

Hva viser undersøkelsen

I 57 av 77 saker er det domfelt for vold (inkludert drapsforsøk) ran og trusler.

Angivelse i prosent

Nærmere om hva sakene gjaldt

Det er ingen domfellelser for fullbyrdede drap. Likevel er det urovekkende at det ble tatt ut tiltale for 5 drapsforsøk i U18-sakene. I en sak ble forholdet nedsubsumert i dommen til grov kroppsskade, i de 4 øvrige sakene ble det domfellelse for drapsforsøk.

I ranssakene er utbyttet beskjedent. Det er tale om airpods, merkebelter, merkejakker, merkeluer, sko, tyggegummi. Kun i noen få saker er det fraranet penger.

I forhold til 2019, synes det å være en dreining mot at både vold og ran i større grad foregår på eller ved offentlig kommunikasjonsmidler som t-bane og buss.

En typisk ranssituasjon er at det kommer på en guttegjeng på t-banen. De ser seg ut en eller to yngre gutter som sitter helt eller nesten helt alene i en t-banevogn på kveldstid, mellom kl. 18-21. Ofte startes en samtale der en i guttegjengingen ber om å «få låne» airpods/lue/jakke mv. Samtalen går raskt over til trusler der kniv i bukselinningen vises frem. Ranet foregår på en måte som vekker liten oppmerksomhet fra omverdenen.

Noen voldssaker fremstår som hevneoppgjør mellom ungdommer med gjengtilknytning. Det er en råskap i de straffbare handlingene som skiller seg fra saker Bech har kjennskap til med voksne voldsutøvere. Eksempelvis går det igjen i flere saker at de tiltalte trækker på hodene til de fornærmede og at volden ikke stanser selv om fornærmede blir liggende på bakken.

I to av sakene har tiltalte, sammen med andre, forsøkt å kidnappe/presse fornærmede inn i bagasjerommet på en bil, én sak omhandler at tiltalte har oppsøkt en jevnaldrende på hans bopel, har ikke truffet på den andre ungdommen og har utøvd vold mot ungdommens far i stedet.

Et annet trekk i sakene er at det gjelder en streng kodeks om at man ikke skal «snitche», dvs. snakke om andre enn seg selv, hvis man i det hele tatt forklarer seg for politiet eller i retten, dette gjelder også de unge fornærmede. Flere saker omhandler trusler/represalier og gjengjeldelse mot personer som tidligere har vitnet i straffesaker mot de tiltalte, altså mot jevnaldrende. De domfelles for motarbeiding av rettsvesenet, jf. strl § 157. I to saker er de tiltalte frifunnet for voldstiltalen fordi fornærmede endret forklaring i retten, og gikk tilbake på sin tidligere politiforklaring om hvem som var gjerningsmenn. Retten uttaler at det er sannsynlig at det har skjedd et straffbart forhold, men frifinner etter at aktor har lagt ned påstand om frifinnelse. Det var ikke oppnevnt bistandsadvokat i disse sakene. Det er mulig at fornærmede hadde vært tryggere på å opprettholde sin forklaring hvis han hadde vært bistått av advokat.

Sedelighetssakene omhandler en gjengvoldtekt der eldre gutter lurte med seg en ressurssvak jente ut i skogen, én sak gjelder voldtekt av et mindreårig søsken der tiltalte var utilregnelig grunnet svak kognitiv fungering, to saker gjelder befatning med overgrepsmateriale mot andre barn. En sak omhandlet seksuell omgang med en noe yngre jente i et solarium der de tiltalte ble frifunnet grunnet manglende forsett, En annen sak gjaldt også seksuell omgang med en jente på 15 år og 10 måneder i et solarium. Tiltalte var 17 år og 8 mnd. Han var domfelt flere ganger tidligere for voldskriminalitet, sak 016235.

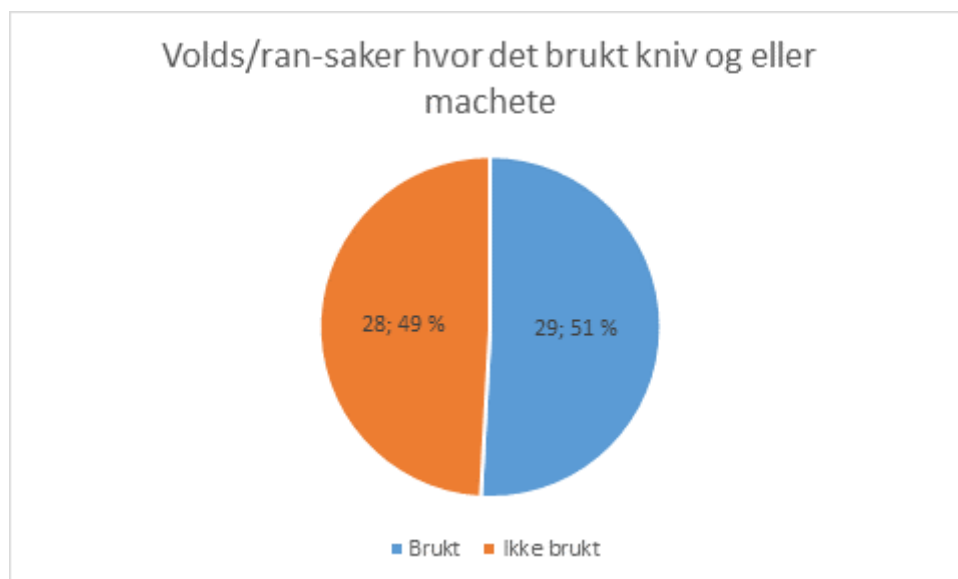
Det er også en del tiltalepunkter som knytter seg til konfrontasjoner mellom politi og unge menn, slik at de pådrar seg tiltaler for vold/trusler/forulemping av offentlig tjenestemann. Ungdommene reagerer negativt på at de blir stoppet og kontrollert, også når politiet avdekker at de har begått straffbare handlinger (som å bære kniv/narkotika).

En ungdom er domfelt for forsøk på terrorhandling.

Bruk av våpen

Hvis våpen har vært involvert i den straffbare handlingen, så er det registrert som egen kategori i undersøkelsen, uavhengig av om det er tatt ut tiltale for våpenet.

Særlig ofte benyttes kniv/machete i vold/ranssakene der slike våpen er benyttet i 29 av 57 saker:

Hvem er de tiltalte

Antall tiltalte

Det er avsagt dom mot 124 tiltalte i 2021 som var under 18 år på gjerningstidspunktet, 118 gutter og 6 jenter.

Noen av guttene er domfelt flere ganger i løpet av året. Dette kan skyldes at ungdommen har pådratt seg flere saker som er etterforsket i ulike sakskompleks. For eksempel; Den ene uken har A begått ran sammen med B og C, neste uken har A begått ran sammen med D og E. Det kan også skyldes at noen ungdommer begår nye straffbare handlinger etter første dom. Antall dømte ungdommer (unike personer) er derfor noe lavere enn antall tiltalte fordi samme person kan være dømt flere ganger i løpet av ett år.

Totalt var det tiltalt 183 personer i registrert U18-sakene i 2021, mens det ble avsagt dom mot 163 personer. Det er disse tallene som kommer frem i den offisielle statistikken til domstolen. Grunnen til at det bare er 124 av disse som var under 18 år, skyldes at dersom minst én av flere tiltalte i samme sak var under 18 år på gjerningstidspunktet og andre var over 18 år, så registreres hele saken som en «U18-sak» i domstolen, og det totale antallet tiltalte teller med.

I motsetning til i 2019 er derfor gjort en manuell telling for å finne ut hvor mange tiltalte som var under 18 år i 2021. I 2019 ble det avsagt dom mot 132 tiltalte, men opptil 15 av disse kan ha vært over 18 år på gjerningstidspunktet, så tallene er ikke helt sammenliknbare.

Hvor kommer de tiltalte fra i Oslo

I nesten alle sakene er tiltalte en ung mann med navn som tilsier at en eller begge hans foreldre har minoritetsbakgrunn. Det presiseres at foreldrenes statsborgerskap ikke er undersøkt.

Undersøkelsen har ikke registrert nøyaktig hvor de tiltalte er bosatt i Oslo. Men ved å se på hvilken geografisk driftsenhet (GDE) i politiet som har etterforsket saken, så fremgår det at de aller fleste tiltalte har bosted øst og sør i byen, fordi sakene som oftest etterforskes og iverksettes av den

geografiske driftsenheten der tiltalte er bosatt. Som det fremgår lengre ned i undersøkelsen er 74 % av sakene iretteført av enhet øst (som blant annet omfatter Groruddalen) og 12 % av enhet sentrum (som blant annet omhandler bydel Gamle Oslo/Tøyen), til sammen 86 % av sakene.

Noen få ungdommer er bosatt i Follo, som grenser til bydelen Søndre Nordstrand i Oslo.

Er ungdommen kjent av barnevernet

Mange av de yngste domfelte er kjent av politiet og av barnevernet før de fyller 15 år. Hos noen ungdommer har det vært satt inn tiltak etter barnevernloven, men tiltakene har ikke fungert tilstrekkelig. Foreldrene viser motvilje mot å samarbeide med barnevernet, særlig gjelder det foreldrene til de aller mest aktive ungdommene.

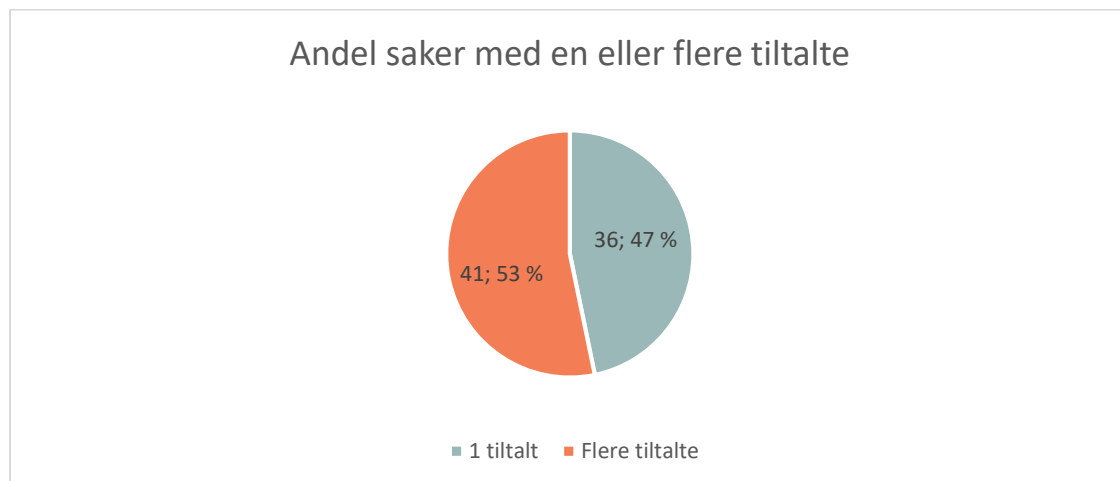
Barnevernet har ikke hjemmel til å holde ungdommer på institusjon mot deres vilje over lang tid. I en av dommene er det beskrevet at ungdommen hadde en bemannet leilighet til disposisjon på dagtid, men sov hos sin mor, og han fortsatte å være del av et kriminelt ungdomsmiljø. Han oppbevarte balltre på institusjonen, institusjonsansatte kjørte ham rundt i byen der han hadde oppholdsforbud, mens han var bevæpnet med machete. Han hoppet ut av bilen og utøvde vold mot en annen ungdom på gaten.

Veldig få tiltalte ungdommer bor på institusjon eller i fosterhjem, og veldig få har oppnevnt midlertidig verge.

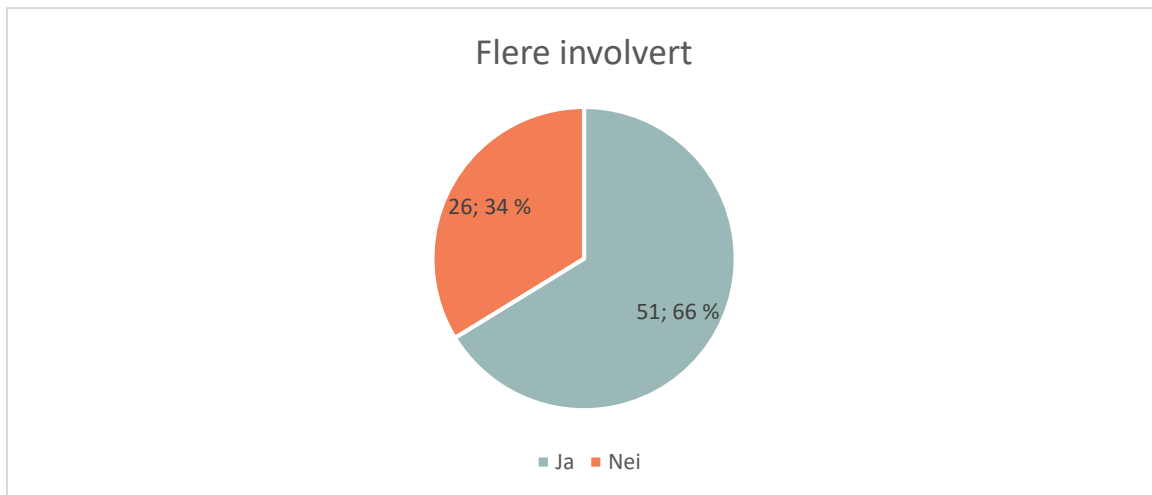
Hvem begår ungdom kriminalitet sammen med?

Et fellestrekk i rans og voldssakene er at det gjerne er flere involverte, dette gjelder også i den ene saken der tre jenter var tiltalt sammen for ran.

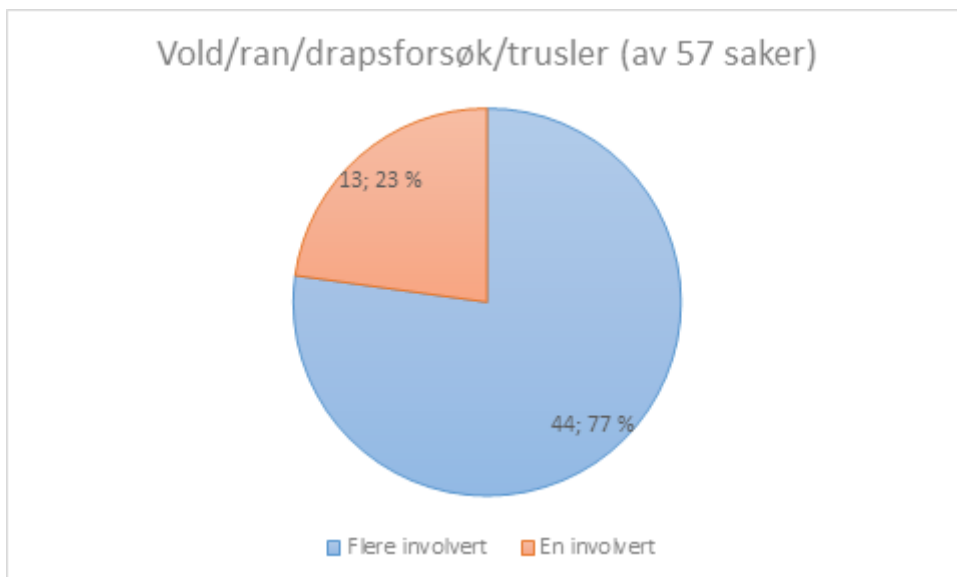
Over halvparten av det totale antall saker har mer enn én tiltalt. Tallene fordeler seg slik: I 36 saker var det 1 tiltalt. I 41 saker var det flere tiltalte.

Noen ganger er ikke alle involverte tiltalt i saken, enten fordi politiet ikke har klart å identifisere alle gjerningspersonene, de er under 15 år eller bevisene ikke har vært sterke nok til å ta ut tiltale mot alle involverte. Saker med flere involverte innebærer at sakene tar lengre tid å etterforske og de tar lengre tid i retten. Undersøkelsen har registrert i hvor mange saker det er flere involvert i den straffbare handlingen uavhengig av antall tiltalte. I 51 saker var det flere involverte i den straffbare handlingen, dvs. i 66 % av sakene.

Ser man derimot bare på vold/drapsforsøk/ran/trussel-sakene så er de straffbare handlingene begått i felleskap i 77 % av sakene.

Jenter

Til sammen var det 6 tiltalte jenter i 2021, fordelt på 4 saker. I én sak var 3 jenter tiltalt. I de andre sakene var det 1 tiltalt i hver sak.

I 2019 var det 9 jenter totalt som ble domfelt, men minst en av disse ble domfelt flere ganger.

Årets undersøkelse er på dette punktet sammenfallende med undersøkelsen fra 2019, selv om tallgrunnlaget er lite. I motsetning til i 2019 er det i år én av de tre sakene der flere jenter har begått ran og vold sammen. De fornærmede i saken var kvinner.

Saker mot jenter skiller seg fra saker mot gutter på flere måter: Kriminaliteten begås oftere alene, råskapen er mindre, de fornærmede er oftere offentlig ansatte i barnevern og politi.

Personlige opplysninger om rus og vanskelig barndom/traumatiske opplevelser kommer i større grad frem i dommene mot jenter, sammenliknet med dommene mot gutter.

I sakene mot jentene fremgår det opplysninger som tilsier at barnevernet er kjent med jenta og hennes familie fra før, og at det er satt i gang tiltak. Tiltakene har likevel ikke avholdt jenta fra å begå straffbare handlinger.

Alder på tiltalte på domstidspunktet

Undersøkelsen i 2019 tok utgangspunkt i alder på gjerningstidspunkt. Undersøkelsen i 2021 tok utgangspunkt i tiltaltes fødselsår, så fremt ungdommen var under 18 år på gjerningstidspunktet. Undersøkelsene fra 2019 og 2021 er derfor ikke helt sammenliknbare. Felles for begge år er at det må tas høyde for at noen tiltalte er domfelt flere ganger, og regnes da med flere ganger i statistikken.

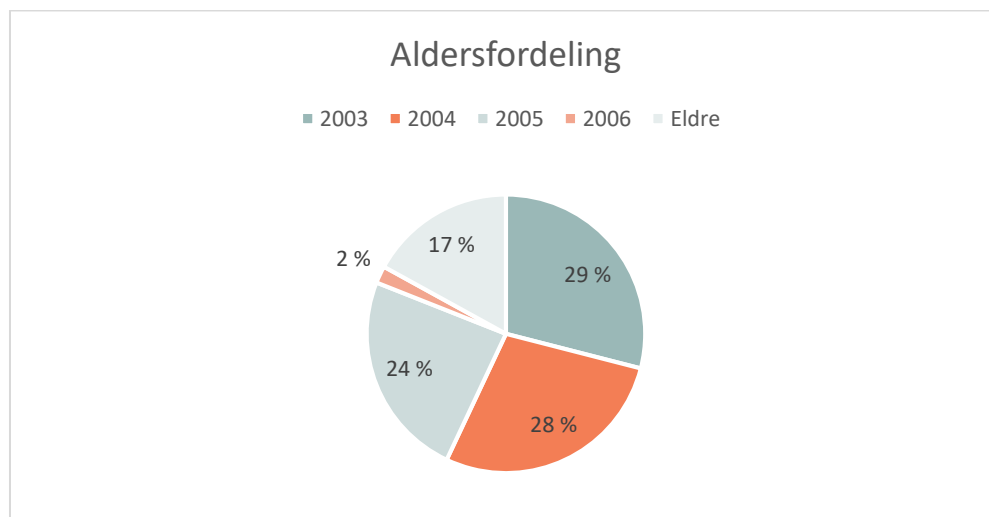
Både i fødselsårene 2005 og 2006 er det ungdommer som var 15 år da det straffbare forholdet ble begått. Noen saker er også så gamle at det for fødselsåret 2004 potensielt kan være noen som var 15 år da det straffbare forholdet ble begått.

Tallmaterialet i årets undersøkelse er mer grundig gjennomgått enn i 2019..

2019

2021

18 år eller mer	11 %	2002 og eldre	17%	21 personer	1 f. i 2000 2 f. i 2001 18 f. i 2002
17 år	40 %	2003	29 %	36 personer	
16 år	33 %	2004	28 %	35 personer	
15 år	16 %	2005	24 %	30 personer	
		2006	2 %	2 personer	

Tidligere straffet

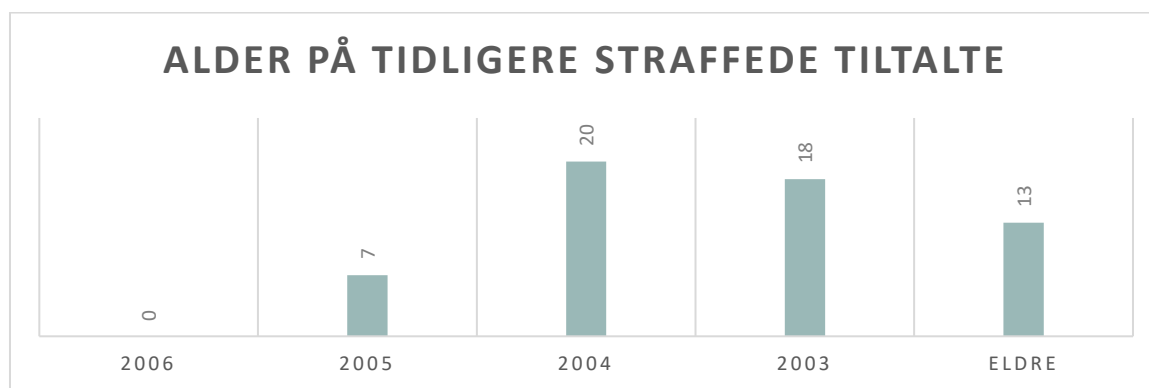
I undersøkelsen er det i alt 58 av de 124 tiltalte som er tidligere straffet, enten av påtalemyndigheten i form av en påtaleunntatelse med eller uten betingelser eller med et betinget forelegg. Ungdommen kan også være domfelt.

I 2019 var 47 % av de domfelte tidligere straffet. Tallene viser m.a.o. omtrent det samme i 2019 som i 2021. Noen av de tiltalte i 2019 er også domfelt i 2021.

De yngste tiltalte vil sjelden være tidligere straffet når de møter i retten, fordi den straffbare lavalder er 15 år. Ved å lese gjennom et utvalg av personundersøkelse for mindreårige (PUM) for de yngste tiltalte, fremgår det at noen av de yngste er registrert med flere saker hos politiet før de fylte femten år. For eksempel i sak 077521 er tiltalte anmeldt for 8 voldshendelser (ran og vold med flere involverte) mens han var 14 år.

Noen av de 58 er dømt flere ganger i 2021 og antallet unike personer som er straffet tidligere er derfor noe lavere enn 58.

Det overnevnte gir likevel et helhetsinntrykk som viser at dersom man først domfelles én gang mens man er mindreårig, så er det en reell risiko for den kriminelle løpebanen er kommet så godt i gang at man risikerer å havne på siden av samfunnet i svært ung alder. Det er derfor desto viktigere at det settes inn tilstrekkelige tiltak i ungdommens liv *før* han når straffbar lavalder. Videre at den straffereaksjonen som idømmes gir tilstrekkelig drahjelp til å snu den negative utviklingen ved førstegangs domfellelse. Når det er såpass mange som er tidligere straffet, så kan det kanskje indikere at dagens straffereaksjoner ikke virker tilstrekkelig individualpreventivt.

Straffeloven § 82 – fellesdom, tilleggsdom

28 tiltalte har fått en dom som er tilleggsdom eller fellesdom der straffeloven § 82 har kommet til anvendelse. Dette er saker der ungdommen domfelles for forhold begått før dommen i en annen sak, eller for forhold begått dels før og dels etter dom i en annen sak.

For eksempel; A dømmes i august for forhold han begikk i mars. I september dømmes han for forhold begått i juli. August - og septemberdommene skal samlet sett ikke bli strengere enn om alle forholdene ble pådømt samtidig.

En del ungdommer har også tidligere dommer på en betinget reaksjon, ungdomsoppfølging, ungdomsstraff eller samfunnsstraff som omgjøres i ny dom, sammen med nye straffbare forhold, fordi de har begått ny kriminalitet under gjennomføringstiden/i prøvetiden til forrige dom. Også da kommer straffeloven § 82 til anvendelse.

Et fåtall ungdommer har som nevnt blitt idømt flere dommer i løpet av 2021, slik at antallet unike personer er noe lavere enn 28.

Det overnevnte bidrar til at sakene tar lengre tid under hovedforhandlingen, men ikke minst tar det lengre tid å skrive dom fordi retten må ta stilling til hva som samlet sett ville være riktig reaksjon for tidligere og nye straffbare forhold.

I to saker har påtalemyndigheten opprinnelig reagert med en påtaleunntatelse og et betinget forelegg, på vilkår om at ungdommen skal gjennomføre ungdomsoppfølging. Gjennomføringen av ungdomsoppfølgingen har deretter blitt stanset i den ene saken, fordi ungdommen begikk nye straffbare forhold. Den andre ungdommen reiste på ferie til foreldrenes hjemland, og straffegjennomføringen ble derfor brutt. Det samme var tilfellet i 2019 i en liknende sak. I omgjørings sakene har det naturlig nok gått lang tid fra det straffbare forholdet ble begått til det foreligger dom.

Har ungdommene rus-utfordringer

I Nordlandsforsknings undersøkelse om ungdomsstraff; «Stemmer kartet med terrenget - Underveistrapport fra en følgeevaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging» og i rapporten «Mellom hjelp og straff» NF rapport 2019, fremkom det at rusutfordringer hos ungdommene ikke var kartlagt før straffegjennomføringen. Det bidro til utfordringer når straff skulle gjennomføres. Det samme bekreftes av denne undersøkelsen. Det er nesten ingen dommer som omtaler at ungdommen har vært påvirket av rusmidler under den straffbare handlingen når det kommer til guttene. I bare 9 dommer er rus nevnt for tiltalte, 3 av dommene gjaldt jenter, 6 dommer gjaldt gutter. Det fremgår nesten heller aldri noe i dommene om at ungdommen har rusutfordringer i forbindelse med straffutmålingen, heller ikke når ungdommen blir tatt med narkotika på seg.

Det er grunn til å tro at det reelle antallet tiltalte som var ruset er mye høyere, når en ser hen til hva man ellers vet om ungdom og rus, og når man ser på hvor aktive kriminelle noen av ungdommene er, jf. over. Utfra råskapen i en del av handlingene som er begått, er det rimelig å tenke at også mange av guttene har vært påvirket av narkotiske stoffer. Som nevnt over var det i alt 118 gutter tiltalt. I saker der voksne er tiltalt, nevnes ofte rus som en forklaring på hvorfor kriminalitet ble begått, eller at narkotikaen var til eget bruk osv.

Hvis politiet har tatt rustest av ungdommen i forbindelse med pågrepelse, eller politiet på annen måte har vurdert at ungdommen var påvirket, så bør denne informasjonen også komme frem under hovedforhandlingen, og deretter i dommen. Hvis ikke går de påfølgende leddene i straffesakskjeden glipp av viktig informasjon, som på sikt også kan hjelpe ungdommen.

Det vil kunne få stor betydning for hvilken straffereaksjon som velges, og hva som bør være innholdet av en straffereaksjon dersom ungdommen har rusutfordringer. All forskning tilsier at dersom rusavhengighet ikke behandles, så vil ungdommen fortsette å ta ukloke livsvalg i årene fremover, med risiko for gjentatt kriminalitet. Et annet spørsmål er om Osloungdom har tilstrekkelig tilgang til tiltak mot rusavhengighet.

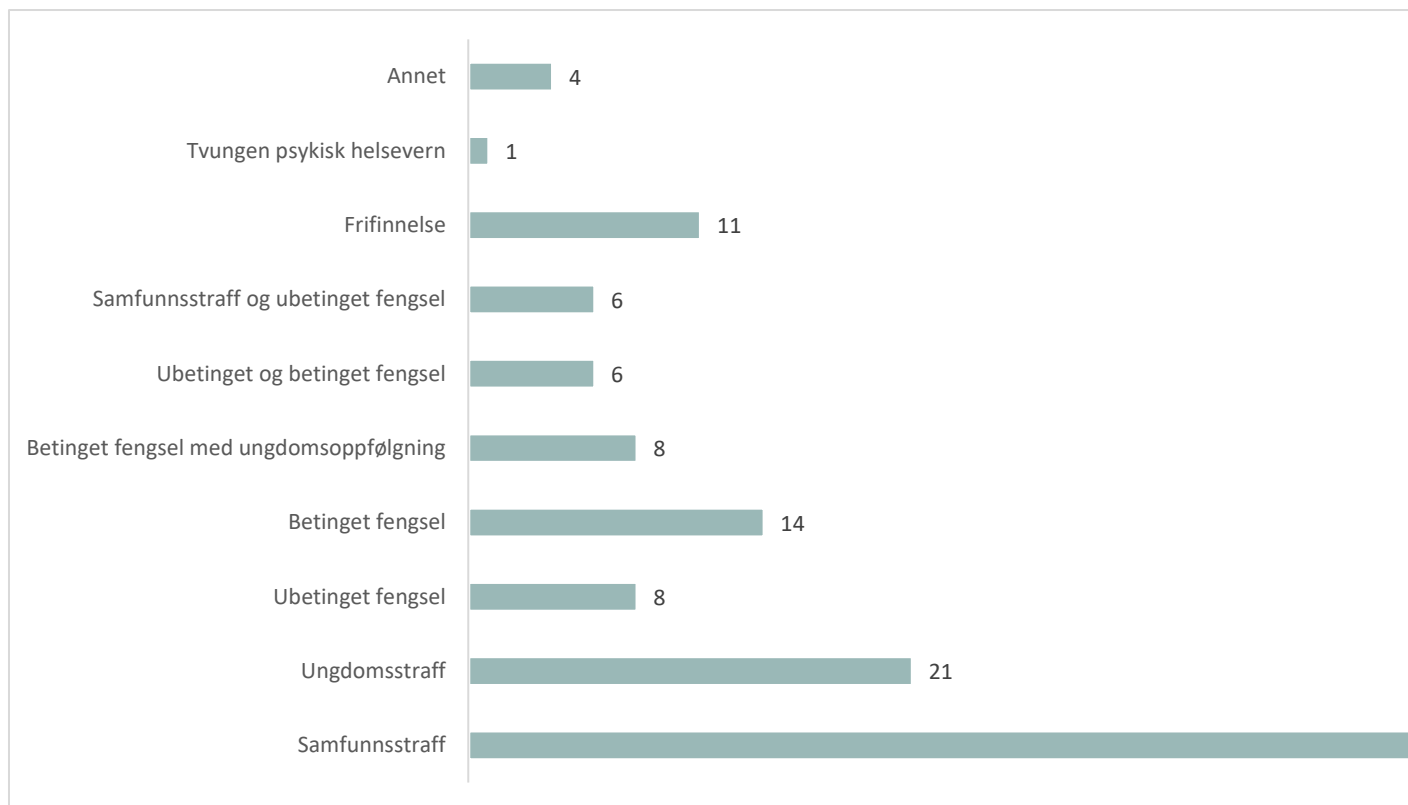
Dommene

Hva slags reaksjoner i dømmes?

I 2019 viste undersøkelsen følgende fordeling:

Betinget fengsel 11 %, ubetinget fengsel 19 %, Samfunnsstraff 35 %, ungdomsstraff i 9 %, ungdomsoppfølging 7 %. De resterende ble enten frifunnet eller forelegg vedtatt eller «annet».

I undersøkelsen fra 2021 er det følgende fordeling på tiltaler:

Det er 14 tiltaler (11, %) hvor det er idømt betinget fengsel uten noen tilleggsvilkår. Fordi mange av de domfelte grunnet sin alder ikke er tidligere straffet, kunne man tenke seg at det var en større andel som bare ble idømt betinget fengsel. Det lave tallet har trolig sammenheng med at påtalemyndigheten avgjør en del førstegangs overtredelser av saker med unge tiltalte med (betinget)forelegg eller betinget påtaleunntatelse. Når sakene først kommer til domstolen, så er det gjerne fordi det straffbare forholdet er for alvorlig til å avgjøres av påtalemyndigheten, eller det er tale om gjentakelse av straffbare forhold.

I 45 tiltaler, dvs. 36 % av tiltalene, så er samfunnsstraff idømt. Legger man til dommene der det er idømt en kombinasjon av ubetinget fengsel og samfunnsstraff, så utgjør tiltalene 42 %. Det er kriminalomsorgen som er ansvarlig for straffegjennomføringen ved samfunnsstraff.

I 21 tiltaler er det idømt ungdomsstraff, og i 14 tiltaler er det idømt betinget fengsel med ungdomsoppfølging. Som det fremgår under, er det ikke alltid sammenheng mellom lovbrudd og om det idømmes ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging. Disse reaksjonene utgjør til sammen 23,4 % (35 tiltaler). Det er konfliktrådet som er ansvarlig for straffegjennomføringen.

Ungdommene som er idømt ubetinget fengsel er alle tidligere domfelte, med unntak av ungdommen som ble domfelt for brudd på terrorlovgivningen.

Under «annet» (3 tiltaler) skjuler det seg 1 straffutmålingsfrafall og 2 bøter, hvorav den ene «koronabot».

Frifinnelser

Under frifinnelser finner vi 11 tiltalte fordelt slik;

Sak 155114: seksuelt overgrep mot yngre søsken der tiltalte ble frifunnet fordi han ikke var tilregnelig pga psykisk utviklingshemming. Vilkårene for overføring til tvungen psykisk helsevern (TPH) var ikke til stede.

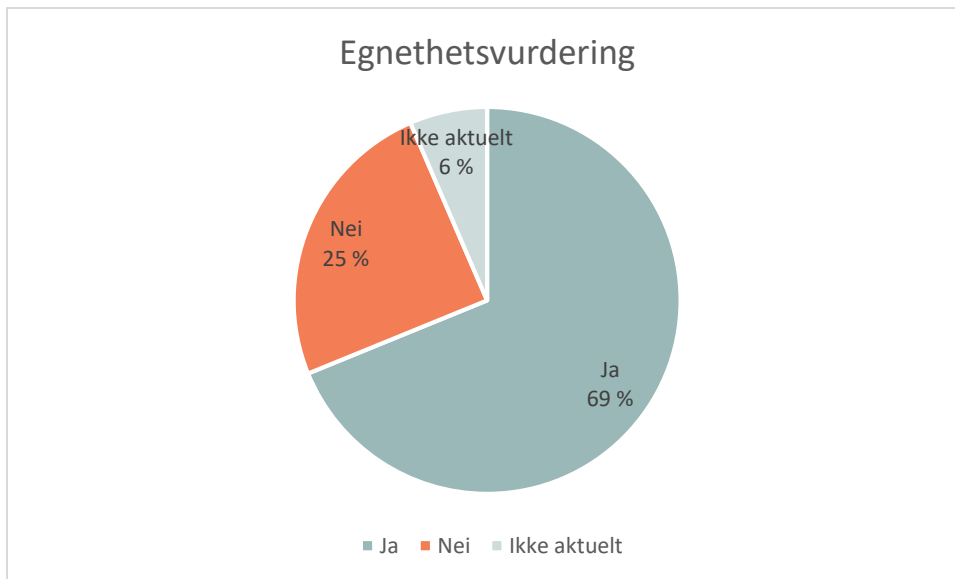
- Sak 004295: 1 av 3 tiltalte frifunnet for kroppsskade § 273.
- Sak 040870: 1 av 5 tiltalte ble frifunnet, der de andre blant annet ble dømt for motarbeiding av rettsvesenet (strl § 157).
- Sak 069791: 2 tiltalte ble frifunnet for ran. Fornærmede gikk fra tidligere forklaring i retten om at han var blitt ranet, det forelå tekniske bevis for at hans tidligere forklaring var korrekt og at han var blitt utsatt for vold, herunder bundet fast i et tre og bena tapet fast. Aktor la ned påstand om frifinnelse. Retten mente det var sterk sannsynlighetsovervekt for at fornærmede var utsatt for vold men ikke nok til å domfelle for ran eller vold, på grunn av sprikende forklaringer.
- Sak 104331: Grov kroppskrenkelse. Aktor la ned påstand om frifinnelse. Fornærmede gikk bort fra sine to tidligere politiforklaringer der de 4 tiltalte, hvorav 1 under 18 år var blitt navngitt. Retten fant fornærmedes nye forklaring lite troverdig, men frifant.
- Sak 079453: 2 dømt for kroppskrenkelse, 1 frifunnet.
- Sak 130392: 2 frifunnet for brudd på straffeloven § 300 jf. § 299, voldtekt av jente 13 år. Hun hadde flere ganger gitt uttrykk for at hun var like gammel som guttene, og var frivillig deltaker i den seksuelle aktiviteten, etter at hennes venninner hadde forsøkt å få henne fra det. Hvilket aktsomhetskrav som kan stilles til en ungdom mht. til fornærmedes alder i en slik situasjon ble vurdert annerledes enn om tiltalte hadde vært voksen. Dommen ble anket av påtalemyndigheten og er pt. ikke behandlet i lagmannsretten, men er sluppet inn til behandling.
- Sak 102414: 3 tiltalt for ran, 1 frifunnet for psykisk medvirkning selv om han erkjente straffeskyld.
- Sak 066266: 3 domfelt for ran, 1 frifunnet. Aktor la ned påstand om frifinnelse for han som ble frifunnet.
- Sak 138069: 1 frifunnet for ran, de øvrige domfelt. Aktor la ned påstand om frifinnelse for han som ble frifunnet.
- Sak 079453: 1 frifunnet, 2 domfelt for grov kroppskrenkelse. Aktor la ned påstand om frifinnelse for han som ble frifunnet.

Egnethetsvurdering

Individualpreventive hensyn skal komme i forgrunnen ved straffutmåling i U18-sakene. Dersom ungdommen skal dømmes til ungdomsoppfølging eller ungdomsstraff skal derfor retten foreta en «egnethetsvurdering» av om ungdommen passer for en slik reaksjon. Dette følger riktignok bare direkte av lovteksten for ungdomsoppfølging, ikke for ungdomsstraff, men er nok en «lovgiverglipp». Hvis ungdommen skal dømmes til samfunnsstraff bør han også være egnet selv om ikke det står i lovteksten.

I saker der det er laget en PUM har kriminalomsorgen foretatt en egnethetsvurdering før saken kommer til retten.

I 69 % av sakene har retten foretatt en egnethetsvurdering, dvs i 53 saker. Det er ikke gjort i 19 av sakene, og i 5 av sakene var det ikke aktuelt, enten fordi tiltalte ble frifunnet, eller ble domfelt til en særreaksjon eller en bot.

I forrige undersøkelse ble ikke punktet systematisk undersøkt, men helhetsinntrykket er at det har skjedd en klar positiv utvikling i måten retten vurderer hvilken straffereaksjon som tiltalte bør idømmes. Forhåpentligvis bidrar det til at valg av straffart «treffer» bedre i dag enn for to år siden. Dommerne bør likevel bli bedre på dette punktet. Veilederen er endret i etterkant av undersøkelsen slik at dette punktet nå er tatt med under domskriving.

Rettspsykiatrisk sakkyndige

I 8 saker var det i stedet for/eller i tillegg oppnevnt rettspsykiatrisk sakkyndige. Flere av ungdommene har psykiske utfordringer.

Ungdomskoordinator (UK)

Dersom ungdomskoordinator (UK) føres som vitne i saken, kan det føre til at både ungdommen, foreldrene og retten blir bedre opplyst om hva ungdomsstraff og ungdomsoppfølging innebærer. UK vitnet i 10 saker i 2021. I 1 sak var det dommeren som bad om at UK vitnet.

I en annen sak hadde ikke ungdommen samtykket til ungdomsstraff, og aktor tenkte at det skyldtes mangelfull informasjon om reaksjonsformen. UK ble ført som vitne, ungdommen samtykket deretter i retten og ble så idømt ungdomsstraff. Aktor har i januar 2022 opplyst at ungdommen er i gang med gjennomføringen av straffen og det ser ut til å gå bra med ham.

Hva er førende for straffutmålingen?

Det fremgår av forarbeider og rettspraksis at når ungdommer domfelles, skal de individualpreventive hensyn komme i forgrunnen ved straffutmålingen, jf Rt-2010-1313. jf. HR-2016-1364-A og HR 2017-579- A.

Sjelden vil det være aktuelt med ubetinget fengsel. For straffereaksjonene i frihet så er det er lagt opp til en trappetrinnsmodell der ungdomsstraff skal brukes i de alvorligste tilfellene, deretter samfunnsstraff, så betinget fengsel på vilkår om ungdomsoppfølging (heretter «undomsoppfølging») og nederst rent ut betinget fengsel. Ved ungdomsstraff og ungdomsoppfølging skal gjennomføringstiden i mindre grad enn ved samfunnsstraff gjenspeile den straffbare handlingen. Det er lite konkrete føringer i forarbeider og høyesterettspraksis om den nærmere utforming av straffen. Det er likevel lagt til grunn at gjennomføringsperioden både skal være lengre og mer intens i innhold ved ungdomsstraff enn ved ungdomsoppfølging.

Undersøkelsen viser at disse føringene ikke alltid følges ved straffutmålingen, verken i valg av reaksjonsform eller ved lengde på gjennomføringstid. Det er ikke slik at det alltid er kortere gjennomføringstid i dommene på ungdomsoppfølging enn ved ungdomsstraff.

I de aller fleste avgjørelser i 2021 så idømmes den reaksjonen som aktor har påstått, inkludert frifinnelser. Retten er ikke bundet av aktors påstand med unntak av at retten ikke kan idømme erstatning eller oppreisning hvis det ikke er lagt ned påstand om det.

Dette er verdt å merke seg, fordi det er forskjell mellom de ulike aktorene i hva slags påstand som nedlegges, i for øvrig sammenliknbare saker. Det er lite å finne i dommene om at forsvarer har prosedert på en annen type straffereaksjon enn hva aktor påstår. At det ikke er skrevet noe om det, betyr likevel ikke at det ikke har vært et tema i retten.

Undersøkelsen viser at i ransaker noen ganger legges ned påstand om ungdomsstraff, andre ganger påstås ungdomsoppfølging. I dommene er det ofte ikke begrunnet hvorfor retten har falt ned på det ene eller andre valget, utover aktors påstand. I en ransdom uttalte retten at tiltalte A hadde behov for strenge rammer og han fikk ungdomsstraff. Tiltalte B, som hadde en noe mindre rolle ved ranet og heller ikke trengte like strengt oppfølgingsløp ble idømt ungdomsoppfølging. Denne dommen skiller seg ut, ved at det fulgte med en konkret begrunnelse for forskjellene. Som oftest er ikke valget mellom ungdomsstraff og ungdomsoppfølging begrunnet.

For eksempel i Borgarting lagmannsretts avgjørelse 21-102836AST-BORG/03. Dommen var tilleggsdom for to ran. Dom på betinget fengsel i 8 måneder på vilkår om ungdomsoppfølging i 8 måneder, jf. strl §§ 34 og 37 j for en av de tiltalte, med en subsidiær fengselsstraff på 8 måneder. Aktor la ned påstand om ungdomsoppfølging. Det er ingen begrunnelse i dommen om hvorfor det idømmes ungdomsoppfølging og ikke ungdomsstraff. Dersom lovgivers «trappetrinnsmodell» hadde blitt lagt til grunn, ville det trolig blitt idømt ungdomsstraff eller samfunnsstraff.

Det skrives lite eller ingenting i årets dommer om hva retten mener ungdommen kan trenge av oppfølging, altså hva innholdet i straffereaksjonen bør være, . Det er ikke noe krav om dette fra lovgiver, men er en side av egnethetsvurderingen. Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff skal i første rekke anvendes når ungdommen har et visst oppfølgingsbehov, hvis ikke blir det lite innhold i straffen. Når det da heller ikke begrunnes at det idømmes betinget dom med ungdomsoppfølging fremfor ungdomsstraff eller omvendt, i tilfeller hvor retten tilsynelatende går på tvers av lovgivers intensjon, så er det lite forutsigbart for domfelte hva han kan forvente av innhold i ungdomsplanen som konfliktrådet skal utarbeide etter domfellelse. Det må også være vanskelig for konfliktrådet å tolke dommene og hvorfor retten har ment at reaksjonsformen passer for ungdommen. Når straffegjennomføringen er i gang, har ungdommen i hovedsak ikke krav på forsvarer. Det kan da være vanskelig for ungdommen å nekte å godta innholdet i ungdomsplanen når nekt kan medføre brudd på straffegjennomføringen. Konsekvensen ved brudd på straffegjennomføringen kan bli forskjellig ved disse to reaksjonsformene. Brudd på ungdomsstraff skal i utgangspunktet omgjøres til ubetinget fengsel. Ved brudd på ungdomsoppfølging står retten friere, og kan for eksempel idømmes samfunnsstraff i stedet. På den annen side er ungdommen totalt sett raskere ferdig med en ungdomsstraff enn med ungdomsoppfølging fordi det ikke følger med noen prøvetid på to år ved ungdomsstraff, slik det gjør ved ungdomsoppfølging.

Basert på det overnevnte etterlyses det en større bevissthet hos dommerkorpset om de ulike straffereaksjonene mot ungdommer, hvor skillet mellom de enkelte reaksjonstypene går, og at valget av reaksjon blir begrunnet mer utfyllende enn i dag.

«Hull» i lovverket

Det kan synes som om det er behov for at straffereaksjonene for ungdom får en gjennomgang hos lovgiver. Under vil det gis noen eksempler på «hull i lovverket».

Lovgiver har forutsatt at et vesentlig element ved ungdomsoppfølging og ungdomsstraff er at det skal gjennomføres en gjenopprettende prosess mellom domfelte og fornærmede. Det kreves ikke at tiltalte erkjenner straffeskyld, men det må unngås at det blir en omkamp om faktum i ettertid. I flere saker kan man imidlertid gjenfinne at ungdommen ikke erkjente forholdet og ikke samtykket til ungdomsoppfølging og ungdomsstraff under utarbeidelse av PUM fordi det straffbare forholdet ikke ble erkjent. Så går tiden, alvoret synker inn, forsvarer kobles på saken, og ungdommen samtykker likevel til ungdomsstraff /ungdomsoppfølging i retten selv om ikke det straffbare forholdet er erkjent. Ungdommen gir uttrykk for at han ikke vil ta en omkamp om faktum dersom han skulle bli domfelt.

I noen slike tilfeller har aktor vurdert at da kan det idømmes ungdomsstraff /ungdomsoppfølging likevel og legger ned påstand om det, andre aktorer forholder seg strengt til at ungdommen ikke erkjenner skyld, og lar være å legge ned påstand om ungdomsstraff /ungdomsoppfølging. Som nevnt over, følger dommeren stort sett aktors påstand.

I sak 054186 bad dommeren om at UK skulle føres som vitne, for å kunne vurdere på nytt om det ville være fornuftig å idømme ungdomsstraff, selv om ungdommen ikke ble funnet egnet i PUM siden han ikke erkjente det straffbare forholdet. Aktor hadde først gitt signal om at det ville bli lagt ned påstand om samfunnsstraff, men endret påstand etter å ha hørt UK. Resultatet var at ungdommen ble dømt til ungdomsstraff.

Disse forskjellene gjør seg også gjeldende i lagmannsretten i de sakene hvor det er undersøkt hvordan saken ble behandlet i lagmannsretten, se for eksempel 21-102836AST-BORG/03 der manglende erkjennelse ikke sto i veien for ungdomsoppfølging. I tingrettens forutgående dom (saksnr 018268), ble det for tiltalte fastslått at siden han ikke hadde erkjent det straffbare forholdet var det ikke aktuelt med ungdomsstraff /ungdomsoppfølging fordi han ikke var egnet.

I dommene fra 2019 var det eksempler på at retten idømte ungdomsstraff /ungdomsoppfølging uten at forholdet var erkjent, og uten at aktor har lagt ned påstand om slik reaksjon, fordi retten mente at erkjennelsen/modenheten hos ungdommen kan komme etter hvert, ved at konfliktrådet jobber med ungdommen. Det er mulig at dommene fra 2019 har «åpnet døren» for avgjørelsene fra 2021.

Tall fra Nordlandsforskning tyder på at det er ganske få fornærmede som er villig til å stille opp i et gjenopprettende møte med tiltalte i ettertid.

Basert på det overnevnte, synes det som om mange ungdommer som kunne trengt ekstra oppfølging i form av ungdomsstraff /ungdomsoppfølging, går glipp av slik straffereaksjon fordi de ikke erkjenner skyld, og retten da kommer til at de av den grunn ikke er egnet for ungdomsoppfølging/ungdomsstraff. Det bør kanskje vurderes av lovgiver om det fortsatt skal være et krav om gjenopprettende prosess mellom domfelte og fornærmede for å kunne idømmes ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. I dag omgås lovgivers intensjon av noen dommere, mens andre dommere forholder seg mer pragmatisk til problemstillingen. Det innebærer at tilsynelatende like tilfeller behandles ulikt.

Kriminalomsorgen har de siste årene utviklet mange nye programmer som kan fylle en samfunnsstraff, og som bidrar til å veie opp for den overnevnte svakheten. En samfunnsstraff kan i dag inneholde sinnemestring, rusmestring og det tilbys også der et gjenopprettende møte, dersom

det er ønskelig. Dette bidrar til at ungdommer som ikke erkjenner skyld, likevel kan få et liknende innhold i sin straffereaksjon som om de var dømt til ungdomsstraff /ungdomsoppfølging.

Ungdomsstraff kan ikke kombineres med ubetinget fengsel, til tross for at ungdomsstraff anses å for å være en strengere reaksjon enn samfunnsstraff.

Det er adgang til å idømme inntil 60 dager ubetinget fengsel i kombinasjon med samfunnsstraff, men samfunnsstraff kan ikke idømmes i kombinasjon med betinget fengsel, jf. straffeloven § 51.

Ungdomsoppfølging kan idømmes sammen med ubetinget fengsel, og da er det ingen restriksjoner på lengden av fengselsstraffen, slik det er ved samfunnsstraff.

Idømmes ungdomsoppfølging får ungdommen først en aktiv periode med straffegjennomføring, som kan sammenliknes med gjennomføringstiden ved samfunnsstraff, men i tillegg får ungdommen prøvetid på minst 2 år. Samfunnsstraff kan til sammenlikning ikke kombineres med betinget fengsel. Når gjennomføringstiden er ferdig, så er straffen ferdig. Ungdommer som kunne hatt behov for særvilkår, jf. straffeloven § 37 i (for eksempel forbud mot å være sammen med kriminelle venner, rusforbud, påbud om skolegang) med lengre varighet enn gjennomføringstiden til samfunnsstraffen, kan ikke få det dersom samfunnsstraff idømmes.

Samfunnsstraffen har et maksimalt timeantall på 420 timer. For de aller mest aktive kriminelle ungdommene, så blir «kvantumsrabatten» ekstra stor med en slik begrensning, fordi vilkåret for å idømme ubetinget fengsel nesten aldri er til stede for ungdommer. Noen få ungdommer begår mange straffbare forhold som ikke gjenspeiles i annet enn den subsidiære fengselsstraffen i straffutmålingen. En voksen person ville ha blitt idømt ubetinget fengsel for den samme tiltalen. Straffen ville også ha blitt betydelig lengre, fordi det også gis et aldersfradrag i U18-sakene.

Et annet «hull» illustreres av sak 000408. Tiltalte var i tingretten idømt deldom (betinget/ubetinget) og forbud mot å være sammen med kriminelle kamerater, som vilkår for den betingede delen av dommen, jf. straffeloven § 37 b. Slikt vilkår kan også settes ved samfunnsstraff, jf. straffeloven § 50, men ikke ved ungdomsstraff, jf. straffeloven § 52a. Da saken kom til lagmannsretten, (21-07054AST-BORG/03) ble ungdommen idømt ungdomsstraff, og lagmannsretten uttalte at slikt forbud da bare kan ilegges som en del av en ungdomsplan. Tiltalte i den nevnte saken var en av de mest aktive fra et spesifikt kriminelt miljø i Oslo.

I denne saken var for øvrig en tidligere dom på ungdomsstraff delvis gjort om til ubetinget fengsel i tingretten. Lagmannsretten fulgte dette opp og idømte en tilleggsdom for de nye forholdene. På den måten endte ungdommen opp med både fengselsstraff og ungdomsstraff, og lagmannsretten omgikk en av «svakhetene» ved dagens reaksjonsformer.

Lovgiver har uttalt at de individualpreventive hensynene skal komme i forgrunnen ved utmåling av straff til mindreårige lovbrøyttere. Undersøkelsen viser at overnevnte begrensningene i straffereaksjonene gjør det krevende å bruke tilstrekkelig skreddersøm i dommene.

Resultatene i undersøkelsen tilsier at straffeloven § 33 isolert sett overholdes. Ungdom dømmes kun til ubetinget fengsel når det er absolutt påkrevd og som en siste mulige utvei. Men undersøkelsen viser også at det anses påkrevd, fordi det i barnevernet ikke finnes hjemmel til å bruke makt for å holde de farligste ungdommene tilbake på institusjon over lengre tid, om ungdommen velger å dra derfra, jf. barnevernloven §§ 4-24, jf. §4-26.. Da gjenstår det i praksis ikke andre valg enn fengsel. For det lille fåtall av ungdommer som idømmes ubetinget fengsel, så har de gjerne allerede rukket å pådra seg tidligere domfellelser, for eksempel for ran og vold, uten at det har avholdt dem fra ny kriminalitet. Når de idømmes ubetinget fengsel, så er det gjerne en fellesstraff med tidligere

dommer. De har i liten grad vært varetektsfengslet, men stor sett sittet et døgn på glattcelle ved de ulike forholdene.

Noen dommer blir anket inn for lagmannsretten. Der anken har blitt behandlet av lagmannsretten, har det ofte kommet til nye omstendigheter i ungdommens liv siden tingrettsbehandlingen som påvirker valget av reaksjon. Ungdommen har for eksempel sittet en lengre periode i varetekt etter tingrettens dom på ubetinget fengsel, og har skjerpet seg slik at det er tilstrekkelig å idømme ungdomsstraff i lagmannsretten.

De fleste saker blir uansett ikke behandlet i lagmannsretten. Få tingrettsdommer legges ut på Lovdata. Som nevnt over er det varierende hvilken hjelp man får i straffutmålingen av en del lagmannsrettsavgjørelser. Det kan derfor være ekstra vanskelig i U18-sakene å finne ut hva som er «riktig straffenivå» basert på et rettskildesøk. I Oslo tingrett avsies det veldig mange U18-dommer sammenliknet med ellers i landet. Dersom Lovdata i større grad publiserer tingrettsdommer i U18-saker fra Oslo tingrett, vil det trolig kunne bidra til økt rettslikhet i straffutmålingen, uavhengig av hvilken «linje» den enkelte aktor legger seg på. Det vil trolig også kunne bidra til større rettslikhet i landet som sådan. Det foreslås derfor at Oslo tingrett fremover oversender disse dommene rutinemessig til Lovdata, og at Lovdata gjøres oppmerksom på behovet.

Hvordan utformes aldersfradraget i dommene?

I saker mot mindreårige tiltalte, skal det gis et fradrag i straffen for ung alder. Det er få klare føringer for hvordan aldersfradraget skal gis, men aldersfradraget er størst for de yngste, opptil en tredjedel, og blir mindre jo nærmere man fyller 18. I de aller fleste dommene som er avsagt, så angis ikke aldersfradraget konkret, men er en del av en helhetlig vurdering.

Mange av avgjørelsene starter med å ta utgangspunkt i hva den enkelte straffbare handling ville gitt i straff for en voksen, deretter trekkes det fra et skjønnsmessig fradrag som først og fremst gjenspeiles i den subsidiære straffen, fordi det ikke idømmes ubetinget fengsel. Det gis også ofte fradrag for lang tidsbruk og for varierende grad av tilståelser. Deretter gis det et samlet skjønnsmessig fradrag for flere ulike formildende omstendigheter, i tråd med lang straffutmålingstradisjon.

I mange saker idømmes det som nevnt over tilleggsstraffer, og det domfelles for flere straffbare forhold i en dom. Da er det ikke så lett å angi nøyaktig hvor stort fradraget blir.

Den straffutmålingspraksis som har utviklet seg i Oslo tingrett synes å ha gode grunner for seg. Straffutmåling er ikke en matematisk størrelse.

En dom som kan brukes som rettskilde for aldersfradraget er Borgarting lagmannsretts avgjørelse 21-102836AST-BORG/03. For ett ran av en tidligere ustraffet ungdom ble uttalt et utgangspunkt på 10 måneders fengsel før aldersfradrag, så trekkes det fra noe for lang tidsbruk og delvis erkjennelse og ung alder, og tingrettens avgjørelse på samfunnsstraff i 180 timer med 6 måneders gjennomføringstid, subsidiært 6 måneders fengsel, opprettholdes.

Idømmes andre reaksjoner enn straff?

Det idømt inndragning i 14 saker, der 9 av dem gjaldt inndragning av våpen. Det er også idømt 2 oppholdsforbud og 1 kontaktforbud. Kontaktforbudet ble, som nevnt over, ikke videreført i lagmannsrettens dom.

Oppreisning og erstatning

Det er idømt erstatning og oppreisning i 9 saker, erstatning i 10 saker og oppreisning i 22 saker, til sammen i 41 saker.

Det varierer om det i ranssakene er idømt oppreisning. Ransaker er relativt enkle å sammenlikne, i motsetning til kroppsskader og kroppskrenkelser fordi det sjelden er tale om fysiske skader. Fremgangsmåten ved ungdomsran er også ofte like. Dom på oppreisning ved ran bør etter fast praksis ikke styres av hvor preget fornærmede har blitt.

Etter gjennomgang av ransdommene, kan ikke undertegnede finne noen god forklaring i sakene på hvorfor det i noen saker er påstått oppreisning, mens det i andre saker ikke er det. Det som peker seg ut som sannsynlig årsak, er ulikheter hos de enkelte aktorer. Det er innad i Oslo politidistrikt at forskjellene oppstår. Stort sett er det politijurister som aktorerer i U18-saker.

Det tas forbehold om at det ikke er undersøkt om fornærmede er spurt om han krever oppreisning, slik at manglende begjæring fra fornærmede kan være en grunn, jf. strpl §3. Det er i så fall påfallende at dette skulle være tilfellet i nesten alle sakene som aktor A, B og C har gått med, mens det er motsatt i sakene aktor D og E har aktorert.

Oppreisning er et sivilt krav, og retten kan ikke idømme oppreisning hvis ingen begjærer det, jf. strpl. § 427, 428, og da bør tiltalte fortrinnsvis være kjent med kravet i forkant av hovedforhandlingen.

Dersom påtalemyndigheten ikke har tatt forbehold om å kreve oppreisning i tiltalen, begrenses i realiteten fornærmedes mulighet vesentlig til å få behandlet kravet i retten, og det er lite dommeren kan gjøre for å bøte på dette.

En forklaring kan være at det sjelden er oppnevnt bistandsadvokat i ranssakene. En kan derfor tenke seg at det ikke har vært like mye fokus på oppreisning som i sakene der det ikke er oppnevnt bistandsadvokat. Det har bare vært oppnevnt bistandsadvokat i noen få saker. Under nevnes noen av dommene:

I sak 003063, bad politiadvokat Hærem om at det ble oppnevnt én bistandsadvokat pr. ranshendelse før hovedforhandlingen. Det var tale om 4 tiltalte hvorav 3 under 18 år, som til sammen var tiltalt for 9 ran med 9 fornærmede. 3 bistandsadvokater ble oppnevnt. Retten la til grunn, under henvisning til LG-2019-191278 og LB-2019-71314-2 at nivået på oppreisning for et simpelt ran lå mellom kr 15.000,- til kr 20.000,-. I de groveste (simple) ranene der det var brukt kniv og grov vold, idømte retten kr 20.000,- i oppreisning. I ranene der det ikke var brukt våpen idømte retten kr. 15.000,- i oppreisning, for en av de tiltalte til kr. 18.000,- utfra hans rolle i ranet. Tingrettsdommen er representativ for nivået for utmåling av oppreisning som også er utmålt i de andre sakene.

Sak 177630 gjaldt tiltale for både ran og vold. Det var oppnevnt bistandsadvokat for den voldsutsatte, men ikke for den ransutsatte. Det ble idømt oppreisning til den voldsutsatte, men ikke lagt ned påstand om oppreisning for den ransutsatte. Det var gjennomført et saksforberedende møte i forkant av hovedforhandlingen, men det er ikke mulig å lese ut fra de dokumenter retten har tilgjengelig hvorfor det ikke ble påstått oppreisning for den ransutsatte.

Sak 000408: ikke bistandsadvokat, 2 personer utsatt for ran i samme hendelse. Kun begjæring om oppreisning for 1 fornærmet. Det ble idømt kr 15.000,- i solidaransvar mellom 3 tiltalte til den ene fornærmede. Det kan ikke leses av dommen om det var et tema at også den andre fornærmede i ranssaken skulle få oppreisning, og det ble ikke lagt ned påstand om det fra aktor.

I Borgarting lagmannsretts avgjørelse 21-102836AST-BORG/03, ranssak, var ikke oppreisning tema selv om sivile krav ble behandlet, noe det heller ikke hadde vært i tingretten (sak 018268).

Sak 177630 Ran og kroppsskader/krenkelser. Ikke påstand om oppreisning.

Sak 049694. Ran der det ble truet med kniv, ikke bistandsadvokat. Aktor la ned påstand om oppreisning, det ble idømt kr. 15.000,- i oppreisning til fornærmede.

Sak 077504. Ran der vold ble brukt. Aktor la ned påstand om oppreisning, ikke bistandsadvokat, 2 tiltalte. Oppreisning kr. 15.000,-.

Sak 018268. Ran av flere fornærmede, 4 tiltalte. Det ble ikke lagt ned påstand om oppreisning til noen av de ransutsatte, kun erstatning. Det var ikke oppnevnt bistandsadvokat.

I noen voldssaker er erstatning og oppreisning satt lavere pga. tiltaltes lave alder alene, uten noen særlig annen begrunnelse. Dette avviker fra Høyesteretts praksis, se blant annet HR-2018-1014-A, avsnitt 35 der det fremgår at for ungdom over den kriminelle lavalderen på 15 år skal det noe mer til før det økonomiske ansvaret for erstatning og oppreisning blir satt ned i straffesaker.

Varetektsfradrag: Hvor mange ungdommer hadde vært pågrepet etter straffeprosessloven i forbindelse med det straffbare forholdet?

Det er gitt varetektsfradrag i 29 saker, i 18 av disse er det gitt mer enn 2 dager varetektsfradrag. I mange av sakene har tiltalte blitt pågrepet av politiet og har sittet mer enn fire timer i arresten før de har blitt løslatt igjen. Da får de rett til fradrag i straffen på 2 dager/2 timer samfunnsstraff. Nøyaktig hvor lenge ungdommene har vært pågrepet er dermed ikke nødvendigvis samsvarende med antall dager de får i varetektsfradrag. Totalt er det gitt 1088 dager i varetektsfradrag. Noen tiltalte blir idømt fellesstraff for tidligere domfellelser, der også varetektsfradraget har kommet med i ny fellesdom. Det totale antallet dager i varetektsfradrag gjenspeiler derfor ikke helt hvor mange dager personene har sittet pågrepet i årets pådømte saker.

Noen svært få av de tiltalte har sittet varetektsfengslet i forkant av hovedforhandling. Der det har skjedd var det tale om veldig alvorlige straffbare forhold: Drapsforsøk, terrorforsøk, gjentakelsesfare for omfattende voldshendelser. Den samme siktede har gjerne sittet fengslet gjennom flere varetektsperioder.

Kommentar til varetektsfengsling.

Det fremgår av norsk intern-rett og av Norges menneskerettslige forpliktelser at fengsel skal være en siste mulig utvei for mindreårige lovbrutere. Derfor er barneverntjenesten pålagt å møte til fengslingsmøter med ungdommer for å redegjøre for hvilke tiltak de kan bidra med. Pr. i dag så har ikke barneverntjenesten mulighet til å holde en ungdom tilbake på institusjon med tvang over lengre tid, om ungdommen velger å dra derfra. Inngrep etter barnevernloven skal begrunnes utfra ungdommens eget behov, ikke utfra samfunnets behov, eller politiets behov for å etterforske en sak.

Påtalemyndigheten har i en del tilfeller ikke andre alternativer enn å begjære ungdommen fengslet fordi lovverket ikke åpner for andre alternativer som kan ivareta samfunnsvernet. Det er et spørsmål om dagens lovverk i så måte ivaretar Norges forpliktelser etter barnekonvensjonen, når årsaken til at fengsel blir «siste mulige utvei» er fordi barnevernloven mangler hjemmelsgrunnlag for tilstrekkelig tvang for de mest aktive eller farlige unge kriminelle.

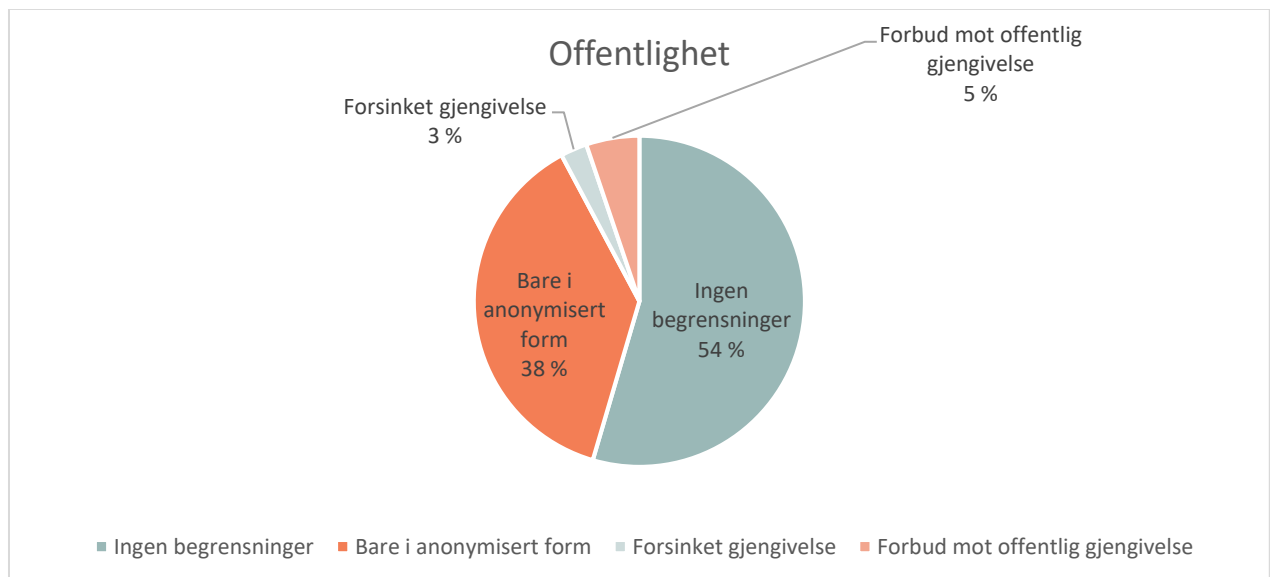
I noen av dommene fra 2021 er det bekymringsfulle opplysninger om ungdom som har reist fra barnevernsinstitusjoner for å begå alvorlige straffbare handlinger.

Blir dommen anonymisert før publisering

Mindreårige tiltalte har krav på et særlig vern om sin integritet i forbindelse med straffesaken. Det samme gjelder mindreårige fornærmede. Derfor skal avgjørelser mot tiltalte under 18 år gis begrensninger mht. offentlighet. Av samme grunn skal for eksempel fremleggelsen av PUM skje for lukkede dører under hovedforhandlingen.

Samtidig er det en rettsikkerhetsgaranti i et større perspektiv at dommer ikke er unntatt offentligheten. Domstolen bør kunne «tittes i kortene» av pressen og andre. Hemmelighold kan skape mistenksomhet. Oslo tingretts veileder anbefaler derfor at dommene bør kunne gjengis i anonymisert form, jf. domstoloven § 130 første ledd. Enkelte deler av dommene kan eventuelt forbys offentlig gjengivelse for å ivareta særlige personvern hensyn.

Det synes å være veldig varierende hos dommeren om det er noen bevissthet rundt graden av offentlighet på dommen. Over halvparten av dommene har ingen begrensninger i adgang til offentlig gjengivelse, det gjelder i 54 % av dommene. De dommene som har forbud mot offentlig gjengivelse av hele avgjørelsen er det dommerfullmektiger som har avsagt. Valget skyldes trolig at de har vært for tilbakeholdne for sikkerhets skyld. Oversikten ser slik ut:

Bech har kontaktet noen tilfeldige dommere for å høre om det var en spesiell grunn til valget av offentlighet der det ikke er valgt begrensninger. Svarene tyder på at dommeren ikke har vært bevisst på problemstillingen. Valg av offentlighet er det aller siste dommeren gjør i saken, gjerne etter at meddommerne har signert dommen. Det kan være en av forklaringene til hvorfor tallene er som de er.

Her er det klare forbedringspunkt.

I noen dommer gjengis mye personlig informasjon om tiltalte og fornærmede uten at det er behov for det for dommens resultat. Andre dommere har valgt å forby offentlig gjengivelse av deler av dommen, for på den måten både å kunne skrive om personlige forhold som er viktig å få frem, samtidig som personvern hensyn ivaretas. I det dommen vil kunne følge ungdommen i lang tid er det derfor gode grunner til at dommerne bør bli mer bevisst på og restriktive med hvilke personlige forhold som omtales i dommen dersom det ikke er nødvendig for dommens resultat å gjengi opplysningene. For omfattende omtale kan gjøre det vanskeligere for ungdommen å bli reintegrert i samfunnet.

Dersom kriminalomsorgen skal iverksette dommen så har kriminalomsorgen tilgang til personlige opplysninger via PUM, slik at det ikke er nødvendig for dommeren å ta med personlige forhold i dommen av hensyn til den som skal iverksette straffen.

Hvem er de fornærmede i sakene?

Det er ikke fornærmede i alle saker, men i de sakene der det er fornærmede så har de fleste sakene mindreårige fornærmede. I 32 saker er fornærmede 18 år eller yngre på tidspunktet for hovedforhandling. Det kan være flere mindreårige fornærmede i en sak. Av disse er 31 stk. 16 år eller yngre på domstidspunktet. Den yngste fornærmede er født i 2011.

Dersom undersøkelsen hadde tatt utgangspunkt i alder på gjerningstidspunktet ville det gitt enda flere saker med mindreårige fornærmede, men fordi det går så lang tid mellom gjerningsdato og hovedforhandling, så rekker både en del tiltalte og en del fornærmede å bli over 18 år før hovedforhandlingen avholdes.

I det store flertall av sakene begås det straffbare handlinger mot jevnaldrende eller yngre og av samme kjønn som tiltalte. I ranssakene er flere fornærmede yngre enn de tiltalte, sammenliknet med de rene voldssakene. I ranssakene er de fornærmede fra 12års alderen og oppover.

I flere av sakene er det både voksne og mindreårige fornærmede. Eksempelvis nevnes en sak der tiltaltes mindreårige søsken var fornærmet sammen med tiltaltes voksne lærer. I en annen sak var tiltaltes far fornærmet men også tiltaltes mindreårige kjæreste var fornærmet, i ulike straffbare handlinger.

Hvis ungdom begår kriminalitet mot voksne, så er det stort sett mot politiet, hjelpeapparat, skoleansatte, ansatte i kollektivtrafikk. Det er flere saker der tiltalte har utøvet vold og trusler mot sine lærere.

Det er bare en sak der en ung mann har begått et ransforsøk mot en voksen kvinne, og en sak der en ung mann har begått drapsforsøk mot en kvinne. I begge saker kan hendelsene forklares ved særskilte psykiske forhold hos ungdommen.

I ranssakene er det kun et fåtall av sakene der det ikke er etnisk norske gutter som er ransofre. I voldssakene stiller det seg annerledes. Der er det fortsatt gutter/unge menn som er fornærmet, men de har i mye større grad en annen etnisk opprinnelse enn de fornærmede i ranssakene.

De involverte i voldssakene har i større grad en personlig relasjon til hverandre enn de involverte i ranssakene. Volden skjer som reaksjon på tidligere hendelser. I ranssakene er det noen ganger slik at fornærmede vet hvem tiltalte er, for eksempel fordi de går på samme skole.

I noen av voldssakene har fornærmede vært lite villig til å bidra til å opplyse saken i retten

I noen saker har det vært uklart om det både har blitt begått ran og vold eller kun vold. En underkategori i ranssakene er saker der det etterlates et inntrykk av at det har vært avtalt narkotikasalg, som deretter har endt opp i en ranstiltale.

I de svært få sakene der tiltalte er en ung kvinne, så er det politi/barnevern og helsevesen som er den som har blitt volds/trusselsutsatt, med unntak av en ranssak.

Mindreårige vitner i sakene

Det er registrert mindreårige vitner i 34 av de 77 sakene, altså i 44 % av sakene, dette er mindreårige vitner som har møtt selv under hovedforhandlingen. I en sak kan det være flere mindreårige vitner pr sak, noe det ofte er. Det er derfor langt flere enn 34 mindreårige vitner som har møtt i retten i 2021.

I rans og voldssaker tas det nesten aldri tilrettelagte avhør av fornærmede. Det er heller ikke påkrevd etter straffeprosessloven. Kapasiteten til barnehusene er sprengt og det kreves mye ekstra ressurser for å gjennomføre tilrettelagte avhør. Det er avspilt tilrettelagte avhør i til sammen 5 saker, 4 sedelighetssaker og 1 ransak der fornærmede var født i 2007.

Mindreårige vitner krever ekstra tilrettelegging under hovedforhandlingen for å minske belastningen det er ved å måtte møte tiltalte ansikt til ansikt. Mange vitner har hatt med seg foreldrene (verge) som støttepersoner når de skulle vitne. Foreldre har da krav på godtgjøring for dekning av utgifter til oppmøte.

Flere volds og trusselsaker har utspring i gjengkonflikter. Person A er i den ene saken tiltalt, i den neste fornærmet. Sakene krever ekstra tilrettelegging når hovedforhandling skal gjennomføres. Hovedforhandlingen kan ta lengre tid enn vanlig fordi bevisbildet er komplisert, de involverte er lite villige til å forklare seg(sant) og det er ofte behov for tekniske bevis, slik som overvåkningsbilder, telefonanalyser, DNA mv. Sakene har ofte også tatt lang tid å etterforske av samme grunn.

Forsvarerne

Det går en rød tråd gjennom de ulike sakene, at det at forsvarer er godt kjent med de ulike straffereaksjonene, og for øvrig med behandlingen av ungdomssaker, har betydning.

For eksempel i en sak fremgår det av rettsboken at forsvarer (som er en meget erfaren forsvarer, og som er kjent med retningslinjen i U18-saker) foreslo at vergen burde få forkynt tidspunktet for fremmøteforkynning da vergen måtte forlate rettssalen før hovedforhandlingen var avsluttet. Lang tidsbruk for å få forkynt dommer for verger bidrar til at det kan ta lang tid å få en dom rettskraftig og iverksatt.

Det er imidlertid mange advokatfullmektiger som prosederer ungdomssaker. Utfra objektive kriterier har de da ikke så mange års erfaring i rollen (mindre enn 2 års fartstid). Dette taler for at det bør oppnevnes større grad av egne U18-forsvarere i slike saker. Oslo tingrett har tidligere foreslått overfor Justisdepartementet at det kan være egne faste forsvarere i U18-sakene. Det er så langt ikke gjennomført.

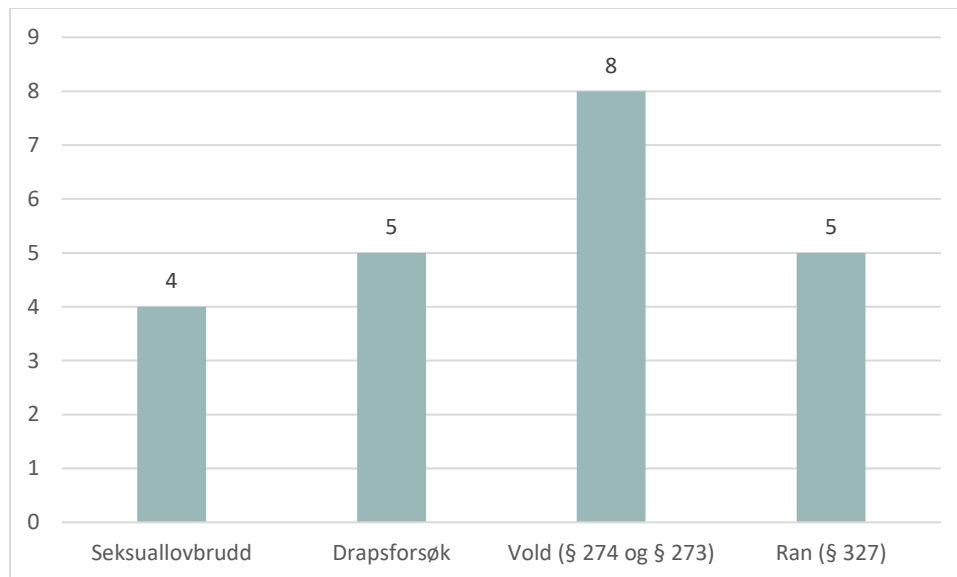
En del siktede vil ikke samarbeide om PUM. Dersom det var oppnevnt en særlig egnet U18-forsvarer under etterforskningen av saken med god kjennskap til regelverket så kan kanskje rådgivningen til siktede bli bedre.

Bistandsadvokat

Undersøkelsen søkte å avdekke om det ble oppnevnt bistandsadvokat i tilstrekkelig antall saker der det er en skjønnsmessig adgang til å oppnevne, for å se om dagens praksis for oppnevning treffer.

I seksuallovbruddsaker og ved drapsforsøk vil det regelmessig bli oppnevnt bistandsadvokat, jf. strpl. § 107 a. Disse sakene er derfor ikke så interessante å undersøke. Men ved vold (kroppsskade) og ved ran er det en skjønnsmessig adgang til å oppnevne etter strpl. § 107 a tredje ledd hvor det varierer i mye større grad om bistandsadvokat oppnevnes. Disse sakene er derfor særlig undersøkt.

Det er avsagt dom i 65 saker der det utfra tiltalen var naturlig å vurdere oppnevning av bistandsadvokat etter strpl. § 107 a tredje ledd. Det ble oppnevnt bistandsadvokat i 22 av disse saker slik:

I 5 voldssaker saker ville nok det sivile kravet ha blitt behandlet bedre, fornærmede blitt bedre ivaretatt og fått saken sin bedre belyst, om det hadde vært oppnevnt bistandsadvokat. Uavhengig av skadeomfanget var saksforholdet av en slik art at bistandsadvokat burde ha vært oppnevnt for å få kravet bedre belyst. I en av disse sakene ble det sivile kravet satt ned betraktelig fra aktors påstand fordi fornærmede hadde forklart at voldshendelsen ikke hadde gått inn på ham. Det er grunn til å tro at en bistandsadvokat kunne ha nyansert dette bildet.

I ranssakene er det 1 sak hvor det ble frifinnelse fordi fornærmede gikk bort fra sin tidligere politiforklaring om hvem som var gjerningsmenn. Under forutsetning av at politiforklaringen var riktig er dette svært uheldig. Hadde det vært oppnevnt bistandsadvokat kunne denne ivaretatt fornærmede før og under hovedforhandlingen.

I mange ranssaker har fornærmedes forelder(verge) fulgt fornærmede i retten, og på denne måten har fornærmede blitt særlig ivaretatt. Samtidig tilsier de fornærmedes unge alder at de kan ha behov for en utenforstående til å gjennomgå saken med dem. En person de kan drøfte ting med som kan være vanskelig å dele med foreldrene.

Det fremgår av rettsbøker at fornærmede har hatt med seg bistandsadvokat som ikke har vært oppnevnt av retten, for eksempel i en «gjengkonflikt»-sak der det nok skiftet litt på rollefordelingen om hvem som var fornærmet og hvem som var voldsutøver.

I noen saker er det oppnevnt bistandsadvokat for én fornærmet, ikke for en annen knyttet til samme tiltalepost, eller til samme type straffbare forhold (for eksempel 2 ran i en tiltale). Det kan virke noe tilfeldig i de enkelte saker hvem som har fått oppnevnt bistandsadvokat og ikke. Undertegnede har ikke undersøkt om det lå inne en begjæring på forhånd fra fornærmede, eller om det var påtalemyndigheten som foreslo oppnevning, bortsett fra i ranssaken sak 00363 der aktor hadde bedt om det på forhånd og foreslått at flere fornærmede kunne ha samme bistandsadvokat. Oslo tingrett oppnevner i utgangspunktet ikke bistandsadvokat etter § 107 a tredje ledd hvis det ikke er begjært.

Ut fra Oslo tingretts praksis er det grunn til å tro at flere fornærmede hadde fått oppnevnt bistandsadvokat dersom det var blitt begjært i sakene som er nevnt over.

En kunne tenke at det bare var de yngste fornærmede som fikk oppnevnt bistandsadvokat, men det er ikke tilfelle. Alder ser ikke ut til å være en indikator for om man får eller ikke får oppnevnt bistandsadvokat.

Så lenge aktor først nedlegger påstand om oppreisning så synes det ikke som om det har noen betydning for oppreisningens størrelse om det er egen bistandsadvokat eller ikke i ranssakene.

Det er kun i noen få saker at det er benyttet samme bistandsadvokat for flere fornærmede. Et grep for å styrke mindreårige fornærmedes stilling i ran og voldssaker kan være å vurdere å oppnevne bistandsadvokat noe oftere. I alle fall i de sakene der det er flere fornærmede og det uansett oppnevnes bistandsadvokat for én av de fornærmede. At en advokat representerer flere fornærmede medfører ikke like store merkostnader eller utfordringer med å få opp saken som der det er flere forskjellige bistandsadvokater i samme sak.

Behovet for bistandsadvokat vil trolig være størst i voldssakene da det i disse sakene synes å være større grad av relasjon mellom offer og gjerningsmann enn det er i ranssakene, noe som kan gjøre det vanskeligere å vitne. Fra domstolens side kan det kanskje også være grunn til å koble på vitnestøtte i forkant av rans og voldssaker.

Påtalemyndigheten

I 2021 ble 88 % av sakene aktovert av en politiadvokat fra Oslo politidistrikt(OPD) eller Øst politidistrikt, mens 12 % av sakene ble aktovert av en statsadvokat fra Oslo statsadvokatembete (OST), hvorav én sak av en konstituert statsadvokat som tidligere har vært ungdomsjurist i OPD. En sak ble aktovert av Det nasjonale statsadvokatembete(NAST).

Statsadvokataktorater gjelder stort sett saker der det legges ned påstand om tvungent psykisk helsevern, drapsforsøk og sedelighetssaker. Et fåtall av sakene er behandlet av politiadvokater fra spesialavsnitt i OPD.

De aller fleste sakene er derfor aktovert av en ungdomsjurist tilknyttet en geografisk driftsenhet(GDE) i Oslo politidistrikt.

I undersøkelsen fra 2019 ble 92 % av sakene aktovert av en politiadvokat (73 saker) og 8 % av Oslo statsadvokatembete (6 saker). Fordelingen av saker mellom OPD og OST er derfor rimelig stabil fra 2019 til 2021.

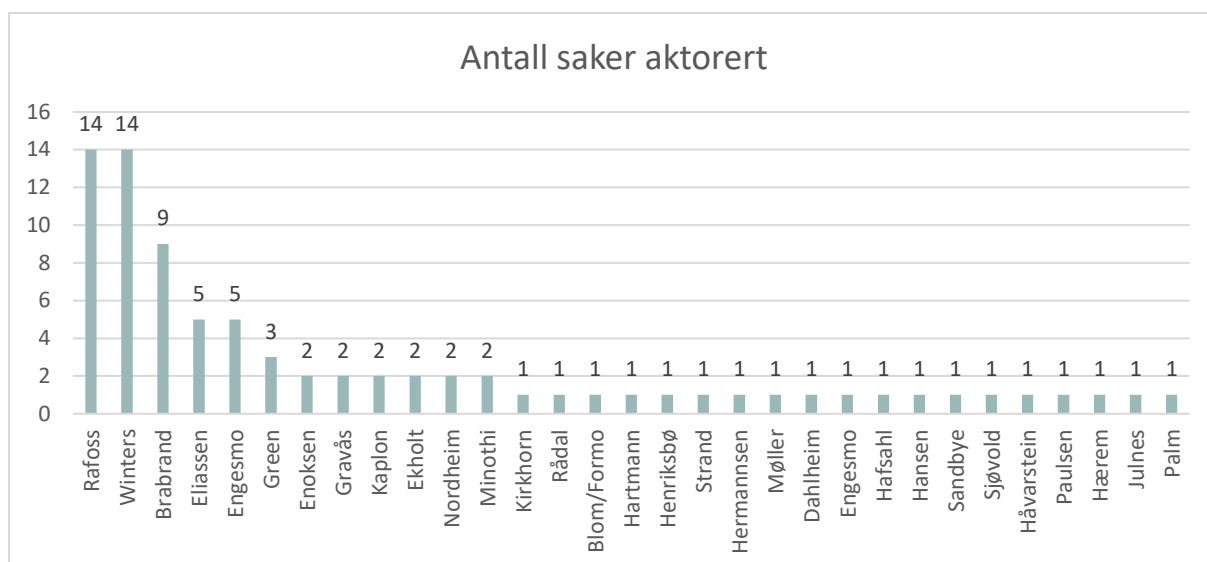
Hvilken påtalejurist har ført saken

En viktig faktor som spiller inn i behandlingen av sakene er hvilken aktor som har ført saken. Dersom aktor er erfaren, så ser det ut til at sakene behandles bedre i domstolen enn når en uerfaren aktor på U18-saker møter.

Kombinasjonen uerfaren aktor og en dommer/konstituert dommer/dfm som ikke har satt seg inn i de særlige forhold som gjelder for U18-sakene er uheldig. Dette gjelder både ved gjennomføringen av saken og ved resultatet i dommen. En erfaren forsvarer i saken kan bidra til å veie opp for dette.

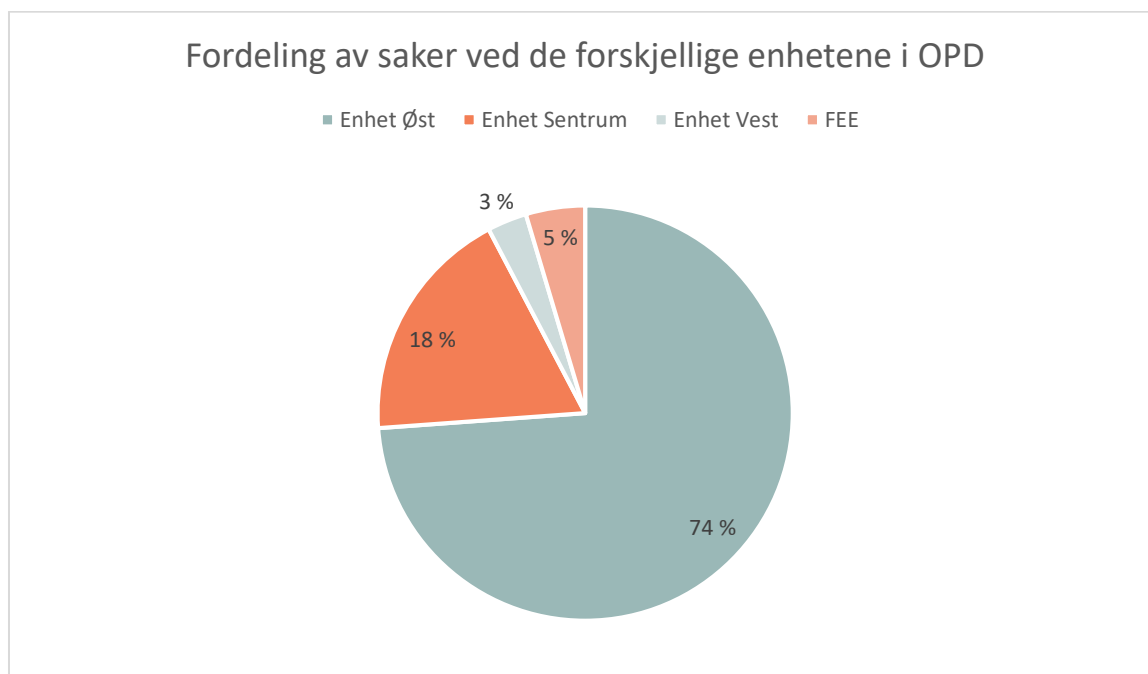
Det er veldig ujevnt hvor mange U18-saker hver enkelt aktor har aktovert i løpet av året. Flere av aktorene som har hatt 1 eller 2 saker er likevel erfarne aktorer på fagfeltet og har arbeidet i flere år som ungdomsjurister. 2 aktorer gikk med 14 saker hver, mens 19 aktorer gikk med 1 sak hver.

Jurister fra OPD aktoverte 65 saker. Av disse gikk Rafoss, Winthers og Braband til sammen med 57 % av U18-sakene. Rafoss slutter i politiet denne våren.

De aktorene som aktorerer flest saker er også de aktorene det er vanskeligst å få berammet sak på innen 6-ukersfristen. Gjennomgangen av berammede saker med fristoverskridelser viser at det kan være slik at en aktor i utgangspunktet kunne møte innen fristen, men de andre aktørene kan ikke når aktor kan. Deretter er aktor opptatt en stund igjen Et tidspunkt hvor både aktor og forsvarer kan møte kan derfor ligge et stykke frem i tid.

Fordelingen av sakene i OPD ut til de ulike GDE skjer i dag som oftest etter hvor tiltalte bor, eller hvor den straffbare handlingen har skjedd. Det er klar overvekt av straffbare forhold knyttet til Enhet Øst som har 74 % av sakene, i alt 48 av 77 saker. De mest aktive ungdommene bor også her.

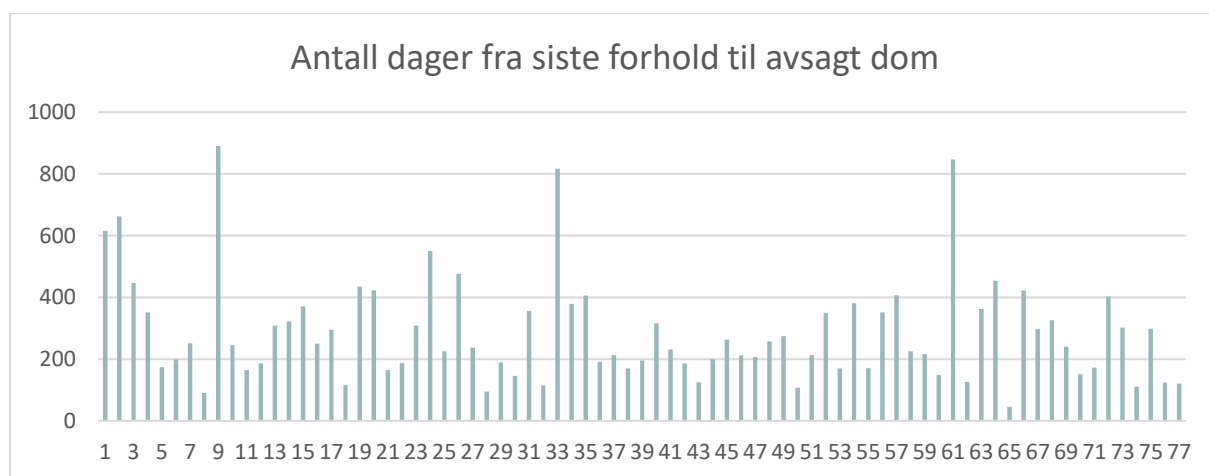

Tidsbruken i sakene

Undersøkelsen viser at trenden fra 2019 fortsetter. Sakene tar fortsatt altfor lang tid i straffesakskjeden, og det er særlig uheldig for unge lovbrystere og unge fornærmede som ofte får livet sitt satt på vent i påvente av straffesaken. Lang tid fra gjerningsdato til pådømmelse av det straffbare forholdet gir rett til fradrag i straffen.

Tidsbruken totalt fra det siste straffbare forholdet er begått til det foreligger dom i saken i første instans

I undersøkelsen i 2019 ble tidsbruken målt fra første straffbare forhold til avsagt dom. I det politiet benytter siste straffbare forhold som utgangspunkt for måling, er den siste straffbare handlingen valgt i årets undersøkelse. Der det er flere tiltalte, kan det være at enkelte tiltalte også har pådratt seg forhold etter felles gjerningstidspunkt. I disse sakene er tidsbruken beregnet fra siste dato for felles straffbar handling, da det er denne datoen som er interessant ift. når saken er sendt til berømmelse.

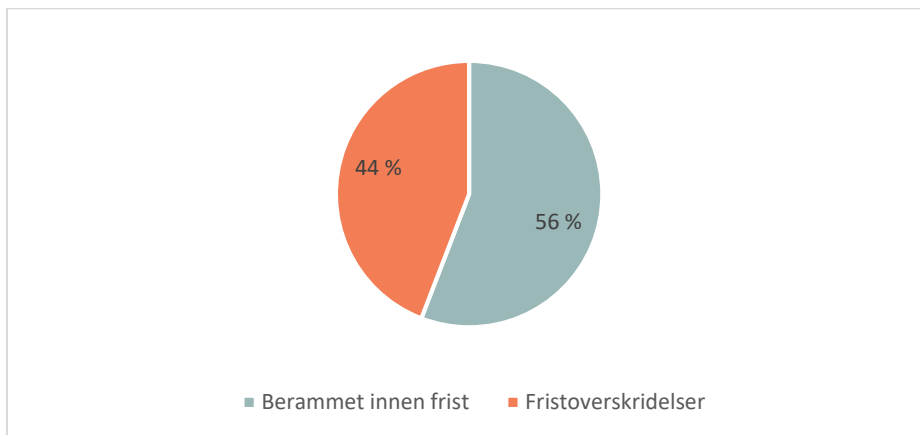
Gjennomgangen viser at det tar i gjennomsnitt 286 dager fra det siste straffbare forholdet er begått, til det foreligger dom. Mediantiden er 240 dager.

Tidsforløpet skyldes i all hovedsak forsinkelse hos andre aktører enn domstolen. En gjennomgang av forhold på domstolens side følger under:

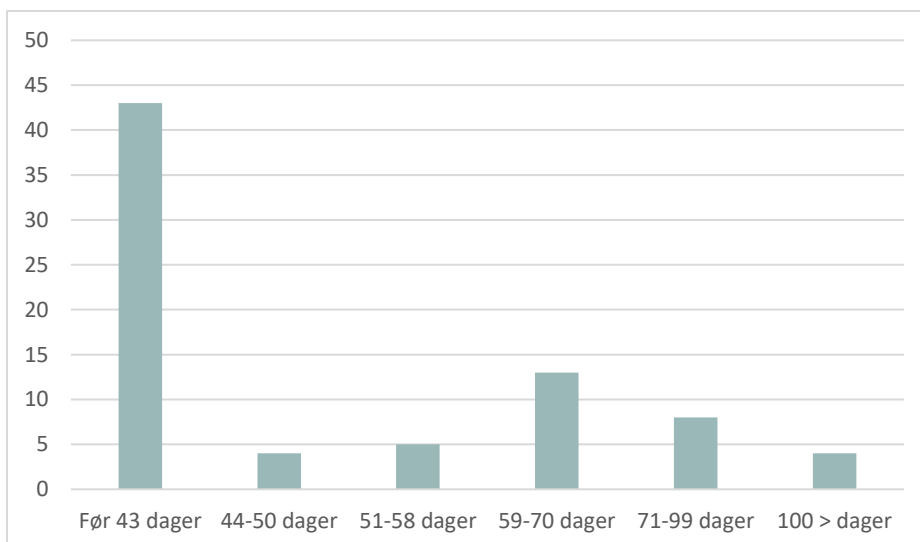
Berammelser av U18-fristsaker og fristoverskridelsesgrunner

Saker som kommer inn til retten hvor tiltalte på gjerningstidspunktet var under 18 år er fristsaker. Hovedforhandling skal i disse sakene påbegynnes innen 6 uker fra saken kom inn til retten med mindre særlige forhold er til hinder for dette, jfr. straffeprosessloven § 275 annet ledd. Oslo tingrett bestreber seg på å overholde fristene i straffeprosessloven § 275 første og annet ledd. I de tilfellene fristene overskrides, er det et mål at fristoverskridelsen skal være så kort som mulig.

Av de 77 sakene hvor det ble avsagt dom i 2021 har 43 av disse blitt berammet innen frist jf. strpl § 275 annet ledd. I 34 av sakene har det vært fristoverskridelse. Dette gir en fordeling på 56 % saker som er berammet innen lovens frist, og 44 % som er berammet etter frist (se graf).

Av de 34 sakene som er berammet etter lovens frist, er det følgende fordeling når det kommer til antallet dager fra saken kom inn til retten og til den ble berammet/påbegynt (fristoverskridelse). I grafen under er også de sakene som er berammet innen frist tatt med for å gi en bedre oversikt.

Dette gir følgende fordeling i prosent:

Før 43 dager	43	55,84 %
44-50 dager	4	5,19 %
51-58 dager	5	6,49 %
59-70 dager	13	16,88 %
71-99 dager	8	10,39 %
100 > dager	4	5,19 %

Hvor mange dager saken blir berammet etter frist har en betydning for den totale behandlingstiden av en straffesak. Det er 21 saker hvor saken er påbegynt innen 70 dager etter at den ble sendt inn til retten.

Det er videre 12 saker som først har blitt påbegynt etter 71 dager og grunnen for fristoverskridelse i disse konkrete sakene vil bli gjennomgått i eget avsnitt.

Gjennomsnittet i de 77 sakene fra 2021 for tidsbruken i domstolen (hvor mange dager det tar fra saken har kommet inn til den er påbegynt) er på 50 dager. Dette inkluderer altså både de sakene som berammet innen lovens frist og de sakene hvor det har vært fristoverskridelse. Dom blir som oftest avsagt innen 14 dager etter at hovedforhandling er avholdt.

Grunner for fristoverskridelse

I de sakene som er berammet etter lovens frist har begrunnelsen for fristoverskridelse vært følgende:

Første mulighet for alle aktører	16	47,06 %
Første mulighet for de fleste aktørene	5	14,71 %
Aktor kan ikke møte innen frist	6	17,65 %
Forsvarer kan ikke møte innen frist	4	11,76 %
Stevneavsnittet rekker ikke å stevne vitner	1	2,94 %
Sakkyndige kan ikke møte innen frist	2	5,88 %

Det er en hovedvekt av de tilfeller hvor det er en eller flere aktører som ikke kan møte innen frist. Dette er vanlig i de straffesakene hvor det er flere tiltalte og det må settes av flere dager til behandling av saken. Det er for eksempel 4 saker hvor det er mer enn 5 tiltalte og det har blitt satt av mer enn 6 dager til behandling av saken.

De to øverste kategoriene «første mulighet for alle aktører» (16 saker) og «første mulighet for de fleste aktørene» (5 saker) er forskjellige i den grad at det i den sistnevnte kategorien har vært en eller flere aktører som ikke kunne møte, men saken ble likevel besluttet berammet uten den aktøren/disse aktørene for å unngå en lengre fristoverskridelse.

I de 6 tilfellene hvor aktor ikke kan møte innen frist er det 3 saker som ble aktorert av OST og 3 saker av OPD (2 ganger Enhet Øst og 1 gang Enhet Sentrum). De 3 sakene som ble aktorert av OST er det gjort nærmere rede for under.

Når det gjelder OPD har det vært følgende overskridelser av frist;

Sak 047051 : Saken påbegynt 61 dager etter at den kom inn til retten (aktor i saken var fra enhet øst).

Sak 112140: Hovedforhandling påbegynt 48 dager etter at den kom inn til retten (aktor i saken var fra enhet Øst).

Sak 103144: Hovedforhandling påbegynt 63 dager etter at den kom inn til retten (aktor i saken var fra Sentrum).

I 4 tilfeller har fristoverskridelse skyldtes at ønsket forsvarer ikke kunne møte innen lovens frist.

Det er videre 2 saker hvor fristoverskridelse skyldtes at de sakkyndige ikke kunne møte innen fristen. De fleste saker med rettsoppnevnte sakkyndige er en utfordring å beramme innen frist da det ofte er de samme sakkyndige som brukes og de har mange lange hovedforhandlinger som de må være til stede ved i løpet av året.

I ett av tilfellene ble saken berammet over frist fordi politiet ikke rakk å stevne alle vitner dersom saken skulle bli berammet innen frist. Denne saken kom inn til retten i midten av juli måned, slik at ferieavvikling har vært relevant faktor her.

Saker som er berammet etter 71-99 og 100+ dager fra de er innkommet

Undersøkelsen har særlig tatt for seg sakene med de lengste tidsoverskridelsene for å se om det kan være noe som kan gjøres fremover for å begrense overskridelsene. Hensynet til det frie forsvarervalg innebærer at noen saker blir berammet etter frist. For en ungdom vil det trolig være ekstra viktig å kunne møte med den forsvareren en selv eller vergen har valgt. Det ser ikke ut til å være så mye mer å hente inn tidsmessig i de sakene der forsvarer ikke kan møte innen frist. Flere forsinkelser skyldes at aktor ikke har kapasitet. Særlig gjelder statsadvokater samt politiadvokater fra GDE Øst. Oslo politidistrikt oppfordres derfor til å se om noe kan gjøres med antallet ungdomsjurister i GDE Øst fremover. Se for øvrig mer under hver enkelt sak. Følgende saker er gjennomgått:

Sak 20-132355 138 dager

Saken kom inn 18.09.20 og berammet med oppstart 02.02.21. Grov voldtektssak med 6 tiltalte som på gjerningstidspunktet var 16 år og fornærmet som var 15. Det måtte settes av 19 dager til saken. Sett i henhold til antall aktører var det ikke mulig å få en sak av denne størrelsen opp innen frist. Flere av de ønskede forsvarerne er ofte berammet i lengre saker og har mange straffesaker i løpet av året, det samme gjelder bistandsadvokaten. Når det kommer til aktor, har OST hatt en «presset» kapasitet høsten 2020.

Oppnevnte forsvarere: Sigmond, Willix, Beckstrøm, Lozic, Shah, Ditlev-Simonsen

Bistandsadvokat: Kjelleberg

Aktor: Gravås (OST)

Sak 20-155114 92 dager

Kom inn 29.10.20 og berammet med oppstart 28.01.21. Voldtektssak med en tiltalt (fornærmede var hans mindreårige søsken). Satt av 2 dager til hovedforhandlingen. Forsvarer, sakkyndige og bistandsadvokat kunne ikke møte innen fristen. Noe vanskelig å trekke konklusjon ut av denne saken pga litt få opplysninger, men her er nok hensynet til at de sakkyndige må være til stede under hovedforhandlingen den avgjørende grunnen til at saken ble berammet over frist, jf. over.

Oppnevnt forsvarer: Sekulic

Bistandsadvokat: Winje

Aktor: Hermansen (OST)

Sak 20-156364 77 dager

Kom inn 29.10.20 og berammet med oppstart 14.01.21. Saken gjelder ran, tre tiltalte. Det ble opprinnelig satt av 5 dager til saken, men senere kortet ned til 3 for å få til en berammelse hvor alle kunne møte. Her ble det lagt til grunn at det frie forsvarervalget var et særlig forhold som gjorde at saken måtte berammes etter frist. Alle tre ønskede forsvarere er ofte berammet i flere og lange saker. Advokat Brodtkorb er ofte ønsket som forsvarer i U18-sakene.

Oppnevnte forsvarere: B.A Henriksen, Aasen, Brodtkorb (senere byttet til Bjønness)

Bistandsadvokat: ingen

Aktor: Paulsen (Vest)

Sak 20-159536 83 dager

Kom inn 05.11.20 og berammet med oppstart 26.01.21. Saken gjelder bedrageri og det er en tiltalt. Det ble satt av 4 dager til behandling av saken. Verken aktor eller forsvarer kunne møte innen fristen.

Aktor Rafoss tilhører Enhet Øst som er den enheten som har hatt de fleste U18-sakene i 2021. Rafoss er den aktoren som har gått med flest av disse. Det kom inn ganske mange U18-saker fra Enhet Øst i denne perioden som ble berammet i desember/januar.

Oppnevnt forsvarer: Isabel Tangen

Aktor: Rafoss

Sak 20-186127 113 dager

Kom inn 22.12.20 og berammet med oppstart 13.04.21. Saken gjelder grov narkotikaovertrjedelse med 6 tiltalte. Da den ene tiltalte var under 18, så var dette en fristsak. Det ble satt av 12 dager til hovedforhandling. Flere av de ønskede forsvarerne har mange og lange straffesaker, i tillegg var saken aktorert av OST. Dette er nok hovedgrunnen til at en sak av denne lengden ikke ble berammet innen frist. Det ser dog ut som man kunne unngått en lengre overskridelse dersom aktor hadde hatt kapasitet, da flere av forsvarerne kunne møte tidligere enn saken ble berammet.

Oppnevnte forsvarere: Evenrud, Abbou, Mejdell-Jakobsen, Bache-Wiig, Bratlien, Hamzaoui

Bistandsadvokat: ingen

Aktor: Schløsser Møller (OST) og Green (OPD)

Sak 21-000408 74 dager

Kom inn 04.01.21 og berammet med oppstart 18.03.21. Saken gjelder ran og det er 3 tiltalte. Det ble satt av 5 dager til behandling av saken. Her kunne aktor og en av forsvarerne møte innen fristen, men ikke de to øvrige. Her var en av forsvarerne (Beckstrøm) oppnevnt i en annen stor u/18 sak (grov voldtekt med 6 tiltalte med saksnr 20-132355; nevnt ovenfor) som gikk over 4 uker og det ble her tatt hensyn til det frie forsvarervalget slik at klienten fikk ønsket forsvarer. Alle de tre advokatene er ofte oppnevnt som forsvarere i U18-saker og går med mange av disse i løpet av året.

Oppnevnt forsvarere: Beckstrøm, Sæther, Høgtun

Aktor: Engesmo (Øst)

Sak 21-018268 85 dager

Kom inn 03.02.21 og berammet med oppstart 28.04.21. Saken gjelder ran og det er 4 tiltalte. Det ble satt av 3 dager til behandling av saken. Her kunne to av forsvarerne møte innen fristen, men ikke aktor eller de øvrige. Aktor sin første mulighet var i uke 15 (4 uker etter frist) og det har nok en sammenheng med at Rafoss og enhet Øst har mange U18 saker samtidig og dette går utover kapasiteten til å møte innen frist i saker som er lengre enn 1-2 dager. Det ser også ut som en kunne ha unngått en større fristoverskridelse ved at alle kunne møte 2 uker før, bortsett fra en av advokatene. Det ble likevel her tatt hensyn til det frie forsvarervalget.

Oppnevnte forsvarere: Lunde, Kjærvik (senere Riegels), Adam, Jahaj

Aktor: Rafoss (Øst)

Sak 21-021380 113 dager

Kom inn 09.02.21 og berammet med oppstart 01.06.21. Saken gjelder drapsforsøk og det er 1 tiltalt. Det ble satt av 6 dager til behandling av saken. Her kunne forsvarer møte innen frist, men ikke aktor. Aktor kunne først møte fra uke 16, men da kunne ikke forsvarer og første ledige tidspunkt ble da i uke 22. Arbeidssituasjonen hos OST våren 2021 var betydelig presset og det fremgår også av korrespondanse mellom saksbehandler og aktor at det var mye pågang og mange saker hos OST.

Oppnevnt forsvarer: Aansløyken (senere byttet til Staff)

Bistandsadvokat: B.A Henriksen (senere Sterri)

Aktor: Strand (OST)

Sak 21-027336 111 dager

Kom inn 18.02.21 og berammet med oppstart 08.06.21. Saken gjelder drapsforsøk og det er 5 tiltalte og 2 fornærmede m/bistandsadvokater. Det ble satt av 9 dager til behandling av saken. Den ene av de fem tiltalte var under 18 og dermed var dette en fristsak. Aktor og de fleste forsvarerne kunne ikke møte innen frist. Aktors begrunnelse var som nevnt ovenfor arbeidssituasjonen og saksmengden hos OST våren 2021. Flere av de ønskede forsvarerne går også med flere og store/lange straffesaker i løpet av året. Det måtte settes av 2 uker her, og det var en utfordring med å finne tidspunkt hvor alle kunne møte samtidig.

Oppnevnte forsvarere: Lind Iversen, Mæland (senere byttet til Bratlien), Hasle, Kjensli, Vagle
Bistandsadvokater: Isaksen, Humlen
Aktor: Henriksbø (OST)

Sak 21-033527 79 dager

Kom inn 02.03.21 og berammet med oppstart 19.05.21. Saken gjelder kroppsskade og det er 2 tiltalte. Det ble satt av 3 dager til behandling av saken. Her kunne aktor og 1 forsvarer møte innen fristen. Den andre forsvareren kunne først møte uken etter frist, men da kunne ikke aktor de påfølgende 4 ukene grunnet andre berammelser. Her ble det tatt hensyn til det frie forsvarervalget og i noen grad til det at aktor også var tett berammet i perioden etter frist.

Oppnevnte forsvarere: Ims, Grøndahl (tildeling)
Aktor: Rafoss (Øst)

Sak 21-040870 81 dager

Kom inn 16.03.21 og berammet med oppstart 04.06.21. Saken gjelder ran og det er 5 tiltalte samt 1 fornærmet med bistandsadvokat. Tre tiltalte var i varetekt og den ene var under 18 år og dermed var det en fristsak. Det ble bedt om 8 dager til hovedforhandling, men man endte opp på 7 for å få gjennomført berammelsen. Flere av de ønskede forsvarerne går med mange store/lange straffesaker i løpet av året, og med så mange aktører som måtte være samtidig i over 1 uke var det kun to av forsvarerne som kunne møte innen frist. Her ble det tatt både hensyn til påtalemyndigheten, samtidig som en ivaretok det frie forsvarervalget for de fleste tiltalte. Den ene advokaten (Greaker) måtte gå fra seg klienten til en kollega på kontoret da han ikke kunne møte til hovedforhandling.

Oppnevnte forsvarere: Bergøy Pedersen, Undheim, Greaker, Wyller, M. Ihlebæk
Bistandsadvokat: Wirak
Aktor: Dahlheim (Sentrum)

Sak 21-102414 77 dager

Kom inn 14.07.21 og berammet med oppstart 28.09.21. Saken gjelder ran og det er 2 tiltalte samt 1 fornærmet med bistandsadvokat. Det var satt av 4 dager til hovedforhandling. Ingen av aktørene kunne møte innen fristen som var i slutten av august. Første mulighet for alle aktørene var fra uke 39. Det fremgår ikke av fristskjemaet hva som var grunnen til at ingen av aktørene kunne møte tidligere, da oversikten begynner først i uke 38, men det kan antas at både ferieavvikling og oppstart av andre lengre saker etter rettsferien kan ha innvirket på fristoverskridelsen her.

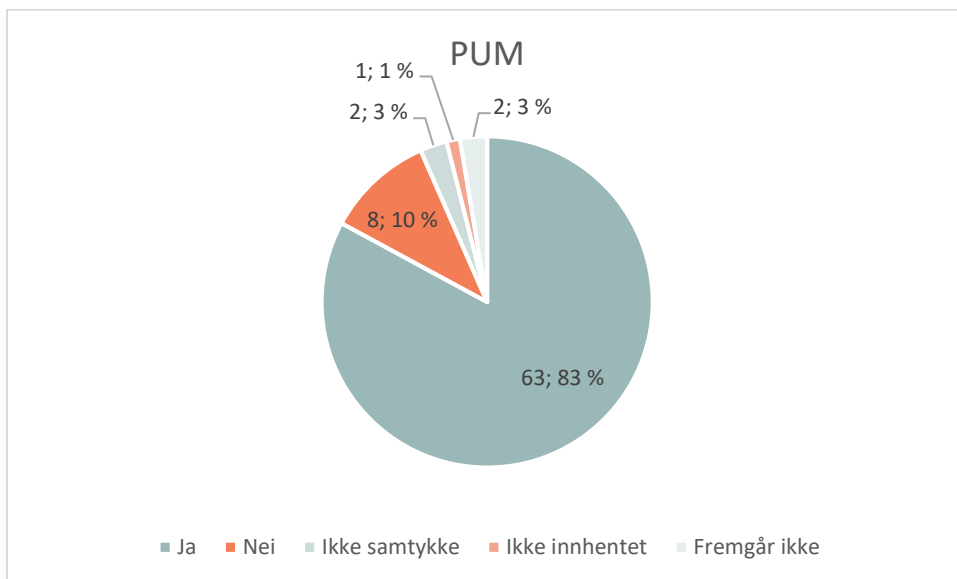
Oppnevnte forsvarere: Dinardi og Bergan
Bistandsadvokat: Aarø
Aktor: Eliassen (Sentrum)

Tidsbruk hos kriminalomsorgen for å utarbeide PUM (Personundersøkelse for ungdom).

Både i 2019 og i 2021 tok det lang tid å få utarbeidet PUM hos kriminalomsorgen. Det førte til at sakene iretteføres senere enn om saken ble sendt til beramming så snart saken var påtaleavgjort. I flere dommer er lang tidsbruk for å få utarbeidet PUM særlig trukket frem, som begrunnelse for redusert straff.

Flere tiltalte rekker å komme tilbake i domstolen opptil flere ganger i løpet av et år, med tidligere dommer som ikke er påbegynt sonet. Ungdommen kan bli værende i et vakuum og begår nye handlinger enten før eller når samfunnsstraff/ungdomsstraff/ungdomsoppfølging så vidt har kommet i gang. Effekten av å få en dom svekkes trolig, når straffegjennomføringen, som skal være tilrettelagt for å hindre tilbakefall til kriminalitet, ikke kommer i gang raskt nok.

Oslo politidistrikt, Oslo tingrett, konfliktrådet og kriminalomsorgen ble i forkant av 2020 enige om at påtalemyndigheten kunne unnlate å innhente PUM i noen saker (etter nærmere definerte kriterier) i det såkalte Storbyprosjektet. Det var på forhånd bestemt at sakene i prosjektet skulle komme fra deler av GDE sentrum, men PUM kunne også unnlates i andre saker der de samme kriteriene var oppfylt. Dette var et tiltak for å få ned saksbehandlingstiden i sakene totalt ved å minske belastningen på kriminalomsorgen. Prosjektet ble avsluttet høsten 2021. Gjennomgangen av sakene som er pådømt i 2021 viser likevel at det kun er et fåtall av sakene der PUM ikke er innhentet. Det ble innhentet PUM i 83 % av sakene.

I sluttrapporten fra Storbyprosjektet anbefales det at drøftinger i KOG (Koordineringsgruppe) i større grad blir dokumentert og strømlinjeformet, og at et slikt dokument skal kunne legges frem i retten som dokumentasjon. Kanskje dette i noen saker kan veie opp for manglende innhenting av PUM, hvis ikke situasjonen endres hos kriminalomsorgen i Oslo. Et drøftingsdokument fra KOG vil uansett være av verdi for retten. Noen tiltalte samtykker ikke til utarbeidelse av PUM, men blir likevel idømt ungdomsstraff fordi de samtykker til dette i retten. Et drøftingsdokument fra KOG der det fremkommer opplysninger om hvordan ungdommen har vært over tid, vil gi retten et bredere beslutningsgrunnlag utover hva ungdommen sier og gjør akkurat den dagen han er i retten.

Så vidt undertegnede forstår, er presset på Kriminalomsorgen i Oslo fortsatt særlig stort. Problemet er ikke tilsvarende stort i andre byer. Når man ser på antallet U18-saker pådømt i Oslo 2021, og sammenlikner det med antall pådømmelser i andre byer, så er vel det noe av forklaringen.

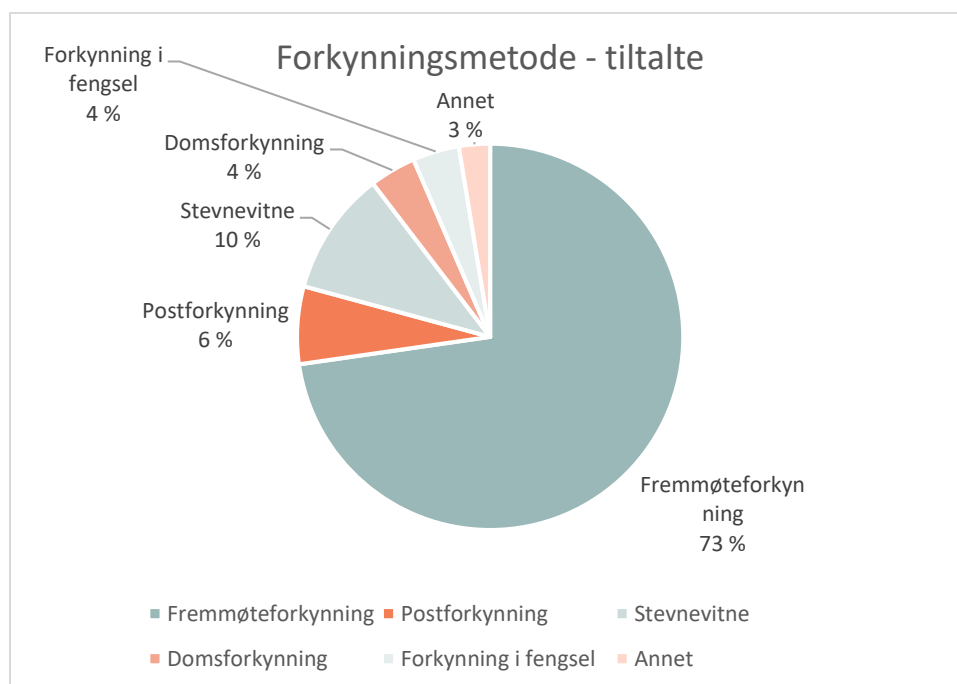
Manglende medvirkning fra siktede og vergens side til gjennomføring av PUM gjør også at saksbehandlingstiden øker totalt fordi kriminalomsorgen må bruke mye ekstra ressurser på disse sakene. Dette er også i større grad et Oslo-problem enn det er for resten av landet.

Tidsbruk knyttet til forkynning av dom

Før en dom kan sones, så må dommen bli rettskraftig. Der tiltalte er under 18 år på domstidspunktet, så skal dommen også forkynnes for vergen(e), før den blir rettskraftig.

Domstolen kan bidra til å få ned den totale tidsbruken ved å innkalle både de tiltalte under 18 år og deres verger til fremmøteforkynning. I noen saker er ikke det mulig fordi tiltalte og/eller verge ikke har møtt opp til hovedforhandling. Da må dommen først forsøkes postforkynt, og deretter forkynning via stevnevitne. Dersom tiltalte sitter i varetekt, benyttes også stevnevitne for å forkynne dommen i varetektsfengselet.

Her følger en oversikt over forkynningsmåter valgt i 2021:

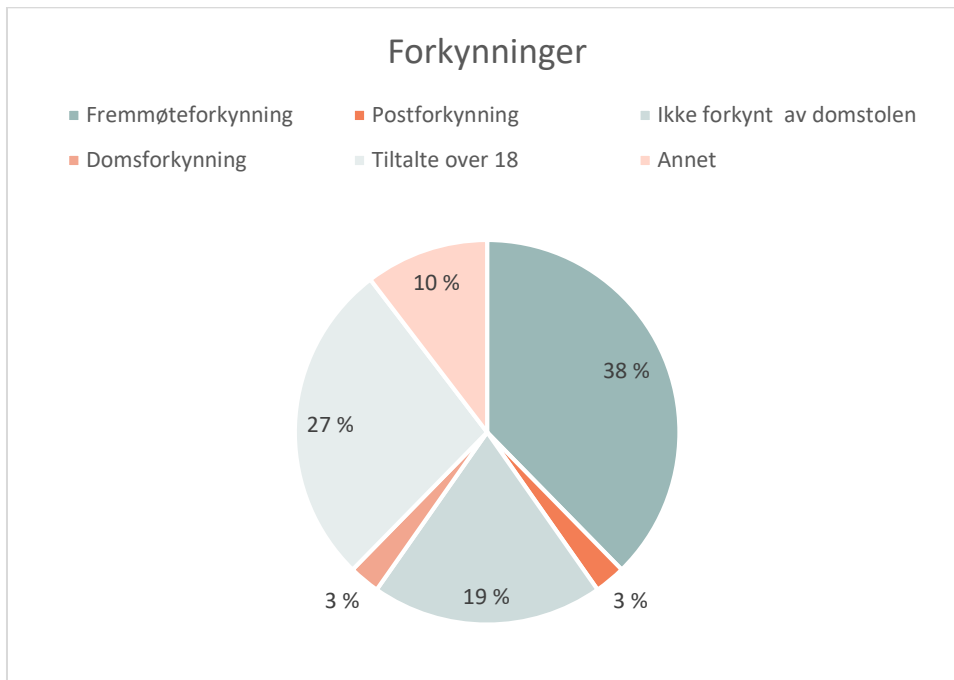
Det ser ut til at retten har benyttet fremmøteforkynning for tiltalte i de sakene der det har vært praktisk mulig i nesten alle saker, men noen få unntak. Verre er det når det gjelder forkynning for verger i de sakene der tiltalte fortsatt er under 18 år. Her har tingretten et klart forbedringspunkt.

I flere saker møter ikke vergene opp til hovedforhandlingen selv om de er stevnet. Saken kan likevel gjennomføres, men det innebærer ekstra ressurser å få forkynt dommene for dem i etterkant. I noen saker møter vergen opp i starten av hovedforhandlingen, men er ikke lenger til stede ved avslutningen av saken. Hvis dommeren opplyser om tidspunkt for fremmøteforkynning helt til slutt i hovedforhandlingen, slik dagens mal for rettsbøker er utformet, så mister man muligheten til å forkynne tidspunktet for vergene om de forlater saken før den er slutt.

Veilederen ble i juni i 2021 endret til å anbefale å forkynne tidspunkt for innkalling til fremmøteforkynning ved oppstarten av hovedforhandlingen, for å bøte på problemet.

En annen mulighet er at både tiltalte og verger stevnes til fremmøteforkynning samtidig som tiltale og innkalling til hovedforhandling blir forkynt. I dag gjøres det overfor utenlandske statsborgere man frykter vil unndra seg hovedforhandling. Hvis vergene møter opp i retten, og dommeren ser at det forhåndsinnkalte tidspunktet for forkynning er satt for kort/langt frem i tid, så kan dommeren endre

tidspunktet. Man sikrer seg uansett en raskere dato for forkynning ved sistnevnte fremgangsmåte enn om det skal brukes tid i etterkant av hovedforhandling på å forkynne dommen fra politiets side.

Det er 15 saker der retten ikke har forkynt dommen for vergene. I to av sakene, som er undersøkt nærmere, kan det se ut til at politiet har trodd at vergene var innkalt til fremmøteforkynning i retten, men ikke møtte, til tross for at det bare var tiltalte som var innkalt til fremmøteforkynning. En av dommene er iverksatt. Skjemaet domstolen bruker til fremmøteforkynning bør derfor endres, fordi dagens tekst kan være egnet til å misforstå.

Kvaliteten på domstolsbehandlingen

Barnekonvensjonen setter strenge krav til aktører som skal behandle straffesaker med tiltalte under 18 år. Det stilles krav om særlig kunnskap til barn, og om behandlingen av ungdomssaker.

Det overordnede inntrykket etter gjennomgangen av sakene, er at nivået på behandlingen av U18-saker har økt betraktelig de to siste årene siden forrige gjennomgang i 2019. Da var retningslinjen i Oslo tingrett for U18-saker relativt ny. De fleste dommerne i Oslo tingrett som var ansatt i 2021 antas å ha satt seg inn i retningslinjen for behandlingen av U18-saker i Oslo.

Kvaliteten på sakene er vurdert utfra opplysningene som fremgår av dom og rettsbok. Hva slags adferd dommeren har hatt i retten er det ikke mulig å si noe om. Hvis det ikke er skrevet noe inn i rettsboken om hva dommeren har sagt og gjort utover «standardmalen», så har ikke undertegnede noe grunnlag for å mene noe om det. Det er ikke foretatt noen spørreundersøkelse blant aktørene i sakene.

Noen saker bærer likevel fortsatt preg av at dommeren og/eller aktor/forsvarer ikke er særlig godt kjent med de særskilte reglene og anbefalingene som gjelder i sakstypen, samt at utformingen av dommen ikke er nevneverdig tilpasset yngre lesere (tiltalte og fornærmede).

En betydelig endring fra første undersøkelse, er at langt flere dommere er oppmerksomme på at det skal være lukkede dører når PUM skal fremlegges, og at medtiltalte bør forlate salen når PUM for de medtiltalte legges frem. Det forekom nesten aldri for to år siden.

Langt flere dommere i 2021, men langt fra alle, var oppmerksomme på vergens plass i rettsprosessen. Både at de skal være stevnet, men også at det ikke er nødvendig for sakens fremme at vergen er tilstede. Det hendte tidligere at saken ble utsatt om vergen ikke var til stede, fordi dommeren ikke var klar over at vergen bare hadde partsrettigheter, uten å være part i saken.

Det ser også ut til at flere dommere nå har kjennskap til de særskilte straffereaksjonene som mindreårige kan dømmes til, og at retten i større grad foretar en egnethetsvurdering. Her er det likevel fortsatt rom for forbedring.

Spesialisering av sakene?

Det pågår for tiden en debatt om dommerne skal spesialiseres i større eller mindre grad. Noen aktører har fortalt om dommere som ikke tilpasser gjennomføringen til at de har ungdom i retten. Det er et spørsmål om det er spesialisering eller om andre virkemidler er mer hensiktsmessig for å heve kvaliteten på behandlingen av disse sakene. Det har også vært foreslått å innføre en ny straffereaksjon liknende ND (narkotikaprogram med domstolskontroll) i ungdomssaker. Det vil kreve at det er faste dommere tilgjengelig store deler av året til kun å behandle slike saker hvis ikke det skal ta lang tid å få opp sakene.

Undertegnades vurdering er at dersom U18-sakene kun skal behandles av et fåtall dommere pr. domstol, vil det innebære at sakene tar lengre tid å få opp til behandling enn i dag. Flexibilitet mht. hvilken dommer saken kan berammes på, innebærer at det er lettere å få opp saken raskt fra domstolens ståsted. Som nevnt over skyldes ingen fristoverskridelser i beramningen av sakene at ikke tingretten har kunnet stille med dommer. Dette vil trolig endres i negativ retning dersom sakstypen skal spesialiseres.

Sett hen til hvor få saker U18-sakene utgjør totalt, så tilsier sakstilfanget at det er for få saker til at sakstypen bør spesialiseres uten at det vil gå på bekostning av domstolens evne til å få sakene raskt opp. Dette vil for øvrig gjelde i desto større grad ved mindre domstoler enn Oslo tingrett.

Utfra forrige gjennomgang av sakene i 2019 hadde jeg et klart inntrykk av at tingrettsdommere som har gjennomgått undervisning og var interessert i sakene, ofte behandler sakene bedre enn dommere som ikke har tilegnet seg særlig kunnskap om sakstypen. Inntrykket er forsterket av årets gjennomgang av sakene.

I tillegg til å ha kunnskap om sakstypen ser det ut til å være en fordel at dommere som behandler U18-saker også har foreldretvistsaker og barnevernssaker, slik at de har kunnskap om ungdommer fra flere sakstyper i retten. Dette er objektive kriterier for utvelgelse av dommere som også har støtte i de generelle kommentarene til barnekonvensjonen. For å sikre minimumskunnskap på saksfeltet, kan det for eksempel være et krav at man har gjennomført undervisning/satt seg inn i retningslinjen før dommeren får denne sakstypen. I tillegg bør det utarbeides en egen rettsbokmal til bruk i hovedforhandlingen i U18-saker. Da vil dommeren bli minnet om de særlige reglene underveis i saken, ettersom problemstillingen oppstår. Etter at det ble laget en egen rettsbok for fengslinger i U18-saker, behandles disse sakene bedre enn da det ikke fantes maler.

Resultatene fra undersøkelsen tilsier at helt ferske dommerfullmektiger ikke bør ha denne sakstypen før de har fått litt mer erfaring på strafferettsfeltet, på samme måte som de ikke har foreldretvist eller barnevernssaker i starten. Det er også tilbakemeldingen fra «ferske» dommerfullmektiger som har fått en U18-sak som en av sine første saker.

På den annen side er det dommerfullmektiger som har noen av de best gjennomførte sakene, og de best skrevne avgjørelsene. De er kunnskapshungrige, og setter seg godt inn i rettskildene på området. Dommerfullmektiger er nok også i en alder der de har gode forutsetninger for å forstå

virkelighetsbildet til de involverte ungdommene. Dommerfullmektiger bør derfor fortsette å ha slike saker, etter at de har hatt noen andre straffesaker først.

Sakene ble satt med embetsdommer i 69 % av sakene (53 saker), og med dommerfullmektig i 31 % av sakene (24 saker). Av disse hadde 20 dommere/dfm mer enn 1 sak med slik fordeling: 2 dfm hadde 3 saker hver, 2 embetsdommere hadde 3 saker hver, de øvrige 16 hadde 2 saker hver. Det er derfor mange dommere/dommerfullmektiger som ikke har hatt en slik sak i 2021. Saksfordelingen i 2021 tilsier at det bør være mulig å la være å beramme sakene på helt ferske dommerfullmektiger. Videre unnlate beramning på dommere som ikke har interesse og kunnskap om fagfeltet. En slik snever begrensning av hvilke dommere som kan bør ha sakene vil ikke gå på bekostning av tilfeldighetsprinsippet. Det vil bidra til økt kvalitet i sakene uten å gå utover hvor raskt sakene kan berammes.

Oslo, 31.01.2022